
Vera Poska-Grünthal õigusteadlase ja õiguspoliitika kujundajana

*Marju Luts-Sootak, Gaabriel Tavits,
Katrín Kiirend-Pruuli*

Annotatsioon. Vera Poska-Grünthal (1898–1986) oli esimene teaduskraadini (*magister juris*) ja õppejõuametini jõudnud naine Tartu ülikooli õigusteaduskonna ajaloos. Tema esimene põhjalikum uurimus, ülikooli lõputöö I järgu stipendiumi saamiseks, ja ka 1939. aastal kaitsitud magistritöö olid tööõigusest. Need tegid temast ühe esimestest tööõigusteadlastest Eestis. Abielu- ja perekonnaõigus oli teine oluline valdkond, millega Poska-Grünthal naisõiguslasena aastaid tegeles ja kus ta end teostas nii juriidilises praktikas kui ka ühiskondlikus elus. Oma abikaasa õiguspoliitilisi püüdlusi selles valdkonnas toetas tõhusalt ka riigikohtunik ja ülikooli õppejõud Timotheus Grünthal (1893–1955). Poska-Grünthali kraaditööde põhitähelepanu oli noortekaitse: magistritöös tööõiguses ja kahjuks kaitsmata jäänud doktoritöös karistusõiguses.

Märksõnad: Vera Poska-Grünthal, Tartu ülikooli õigusteaduskond, tööõigus, abielu- ja perekonnaõigus, Timotheus Grünthal, noortekaitse, noortekohtud

Annotation. Vera Poska-Grünthal (1898-1986) was the first woman in the Faculty of Law at the University of Tartu, attaining a scientific degree (*magister juris*) and becoming a university lecturer. Her first comprehensive study for her university diploma, and also her master's thesis, defended in 1939, were on labour law. This made her one of the first labour law scholars in Estonia. Matrimonial and family law was another important field for Poska-Grünthal. As a feminist activist she studied family law for many years, worked as a legal

practitioner and actively took part in legal discussions about family law in society and in legal science. Her husband Timotheus Grünthal (1893–1955), a Supreme Court judge and university lecturer, effectively supported her position in legal discussions. Poska-Grünthal's degree theses focused on the protection of juveniles: her master's thesis on labour law and her doctoral thesis – which unfortunately remained undefended – on criminal law.

Keywords: Vera Poska-Grünthal, Tartu University Faculty of Law, labour law, matrimonial and family law, Timotheus Grünthal, protection of young people, juvenile justice

Sissejuhatus

Vera Poska-Grünthal on läinud ajalukku esimese naisena, kes sai teaduskraadi Tartu ülikooli õigusteaduskonnalt: 1939. aastal õigus-teadusliku magistritöö eest. Ühelt poolt on ta üks väheseid tollaseid magistreid (kokku andis õigusteaduskond kahe maailmasõja vahel välja 14 magistrikraadi), kelle akadeemilisest karjäärist on kirjutatud terve eraldi artikkel (Ristikivi 2020) ja kellele pühendasime ka oma järjekordse õigusteadusliku teadusloo päeva.¹ Merike Ristikivi artikkel „Vera Poska-Grünthali akadeemiline karjäär Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas“ sisaldab enamat, kui lubab pealkiri – umbes kolmandik on üldisemalt naiste haridus- ja karjäärivõimalustest nii juriidilises praktikas kui ka ülikoolis. Seevastu Poska-Grünthali teaduslikke töid on käsitletud pigem põgusalt. Käesolev artikkel on aga pühendatud just sellele aspektile Vera Poska-Grünthali mitmekülgset aktiivses kutseelus. Mida enam me süvenesime tema loomingusse, seda selgemini joonistus välja ka tema roll oma aja õiguspoliitika kujundajana. Õigemini tuleks öelda, et peaaegu kogu tema õigusteaduslik

¹ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna õigusajaloo õppetool on korraldanud juba päris mitu sellist teadusloolist ettekandeseminari: 30. novembril 2018 Elmar Ilusa päev; 26. veebruaril 2020 Nikolai Maimi päev; 1. oktoobril 2021 Ants Piibu päev (koostöös Eesti Teaduste Akadeemia juures tegutseva Riigiõiguse sihtkapitaliga); 30. mail 2022 Jüri Uluotsa päev; 28. märtsil 2023 Vera Poska-Grünthali päev; 18. detsembril 2023 Ernst Eini päev – kolm viimatinimetatud koostöös Õpetatud Eesti Seltsiga.

looming oligi õiguspoliitika teenistuses, suunatud selgetele praktilistele sihtidele ja kehtiva õiguse reformimise vajaduste väljatoomisele. Näib, et juba väga noor Vera tundis ära oma teadusliku kutsumuse, kui ta 1916. aastal Peterburis Bestuževi naiskursuste tudengina kirjutas oma päevikusse: „Mind ei saa rahuldada ainult teadus, eriti teadus teaduse pärast. Teaduse siht peab olema inimestele abiks olla“ (Poska-Grünthal 1969: 53).

Pärast seda, kui Vera Poska oli õppinud Peterburis Kõrgematel Naiskursustel, 1918. aastal võib-olla ka Jurjevi (Tartu) ülikoolis, seejärel selle Voroneži evakueerunud variandis,² sai temast 1920 aastal Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas kõigepealt vabakuulaja ja 1922. aastal juba korraline tudeng. Tartus õppimise ajaks oli Vera juba Poska-Grünthal. Pärast seiklus- ja hirmurohket retke Voronežist Soome ja sealset vahepeatust põgenikelaagris pääses Vera Poska 20. aprillil 1919, nüüd juba koos vastu tulnud isa-emaga Helsingist Tallinna (Poska-Grünthal 1969: 74–85). Paar päeva hiljem, 23. aprillil oli ta juba Eesti Asutava Kogu avamisele kaasa elamas ja sai seal uuesti kokku Muhu saarelt pärit Timotheus Grünthaliga, kes sai oma väljavalitule uhkelt ulatada nimekaardi, kus seisis „Saaremaa maakonnavalitsuse esimees ja Asutava Kogu liige“ (Poska-Grünthal 1969: 85). Ehkki ka Grünthal oli õppinud Peterburis sealse ülikooli õigusteaduskonnas ja mõlemad olid osalenud Peterburi eesti üliõpilaste seltsis Põhjala, olid nad tutvunud siiski alles Tallinnas, kuhu mõlemad olid 1917. aastal pärast õpinguid (tagasi) jõudnud. Timotheus ehk Timm, nagu Vera teda kutsus, õpetas Verale eesti keelt ja aitas venekeelses kodus kasvanud ning üksnes venekeelsetes haridusasutustes õppinud neiul n-ö eestlaseks saada (Poska-Grünthal 1969: 56–61). Noored abiellusid 1919. aastal. Mõlemad jätkasid 1920. aastal oma õigusõpinguid Tartu ülikoolis. Timotheus lõpetas mõneti varem, 26-aastane Vera aga 1924. aasta jaanuaris esialgu II järgu

² Mälestustest tuleb küll välja, et Voronežis sundis tühi kõht teda plaanitud õpingute asemel hoopis töötama. Õpingutele mõeldud ajast suure osa röövisid ka toiduhankmisretked maale (Poska-Grünthal 1969: 65–71). Vera Poska õpingute kohta vt Lea Leppiku artiklit siin aastaraamatus.

diplomiga „õigusega esimest saada“.³ Aasta jooksul esitas ta ülikoolile kirjaliku töö ja tunnistati I järgu diplomi vääriliseks.⁴

Tööõigus – esimene valdkond Poska-Grünthali teadustöös

Viisteist aastat hiljem, kui Vera Poska-Grünthal oli juba olnud Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli õppejõud, kuid tema kandidatuur tuli uuesti esitada ka nõukogude ülikoolis töö saamiseks, öeldi vastavas esildises: „Sms. V. Poska-Grüntali⁵ teaduslik tegevus algab 1925. a., millel ta lõpetas I järgu diplomiga Tartu ülikooli õigusteادلuskonna: 1. „Ettevõtja vastutus õnnetusjuhtumite puhul töölisestega“. Tartus, 1925. a. käsikirjas.⁶ Töö on retsenseeritud prof. Tjutrumovi poolt⁷ ja tunnustatud hääks. Töö annab Vene 1912. a. ja Eesti töökaitseseaduste dogmaatilise analüüsi ühes õiguspoliitiliste märkustega.“⁸ 1970. aastate esimeses pooles oma mälestusteraamatut kirja pannes kirjutas Poska-Grünthal, et ülikoolile esitatud lõputöö olevat olnud teemal „Noorte sotsiaalõiguslik kaitse“ (Poska-Grünthal 1975: 58), aga see väide on

³ Õigusteادلuskonna kogu koosoleku protokoll, 26.1.1924. – RA, EAA.2100.10.5, l 100p–101.

⁴ Õigusteادلuskonna kogu koosoleku protokoll, 28.1.1925. – RA, EAA.2100.10.6, l 8p–9.

⁵ Nimevormi Grünthal *pro* Grünthal kasutas Vera Poska-Grünthal ise ka päris tihti. Eesnime puhul olid samuti kasutusel mõlemad variandid: nii Vera kui ka Veera, tollases ajakirjanduses ikka veel käibel olnud saksa w-traditsiooni tõttu ka Wera ja Weera.

⁶ Masinkirjas käsikiri (mahult 67 lk) on kättesaadav Tartu Ülikooli raamatukogus (Poska-Grünthal 1925).

⁷ Tsiivil- ja kaubandusõiguse professori Igor Tjutrumovi napisõnaline retsensioon 25. jaanuarist 1925 on säilinud: RA, EAA.2100.1.11859, l 45. Tööõigus kuulus tollase määratluse järgi küll haldusõiguse valdkonda, kuid 1923–1931 Tartu ülikooli õigusteادلuskonnas haldusõiguse professorina töötanud ungarlane István Csekey ei osanud vene keelt ja nii oli Tjutrumov Poska-Grünthali töö hindamiseks palju sobivam professor. Tööõigust loeti lähedalt seotuks ka tema kompetentsi kuulunud kaubandusõigusega, mille üks osa oli tööõigus.

⁸ H. Kadari, A.-T. Kliimann. Motiivid sms. Veera Poska-Güntali esildamise juurde, 10.1.1941. – RA, EAA.2100.2.863, l 40.

tulnud kahe asja segiajamisest tagantjärele.⁹ Senises uurimises tööõiguse ajaloost Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil on jäänud Poska-Grünthali lõputöö tähelepanuta (vrd Tojak 2013; Jaks 2023). Ometi oli tegemist kui mitte just esimese, siis ühega esimestest tööõiguslikest käsitlustest eesti õigusteaduses üldse. Samas on selge, et selle töö levik sai olla ka omas ajas üksnes väga piiratud, kui seda üldse keegi peale tööd hinnanud professor Tjutrumovi teadmiseks võttis. Nagu öeldud, oli töö kirjutatud vene keeles ja selle põhiline uurimisobjekt oli veel Vene impeeriumi töökaitsealane seadusandlus. Juba 19. novembril 1918, Saksa okupatsiooni järel ja enne Vabadussõja puhkemist oli Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus kehtestanud ajutised administratiivseadused, mille seas oli ka seadus üleminekuaja kohta. Sellega sätestati: „2. Kuni uute seaduste väljaandmiseni ehk endiste muutmiseni maksavad need seaduslikud määrused, mis 24. oktoobri 1917. a. praeguse Eesti riigi piirides jõus olid, niivõrd kui need seadused Eesti Maapäeva otsust mööda, mis 15. novembril 1917. a. vastu võetud, Päästekomitee manifesti läbi 25. veebruarist 1918. a. kui ka Ajutise Valitsuse endiste ja käesoleva määru läbi muudetud ei ole.“¹⁰ Paljud Vene impeeriumi ajast pärit seadused jäidki kehtima, ilma et neid oleks Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusajal jõutud asendada Eesti oma seadustega.

Selleks ajaks, kui Vera Poska-Grünthal sai 1939. aastal valmis oma tööõigusliku magistritöö „Noortekaitse tööõiguses“, oli Eesti tööõiguses ja tööõigusteaduses toimunud juba märgatavaid arenguid. Poska-Grünthali magistritöö on tähelepanuväärne just selle poolest, et see oli omamoodi kokkuvõtte tööõiguse arengust ja selle teaduslikust käsitlemisest Eesti Vabariigis selle esimesel iseseisvusperioodil kahe maailmasõja vahel. Ehkki töö peaarõhk pidi olema noortekaitse, tuli Poska-Grünthalil asjakohaste eeltööde nappuse tõttu päris põhjalikult tegeleda ka tööõiguse üldproblemaatikaga, käsitledes nii tööõiguse ajaloolist arengut Eesti territooriumil üldse kui ka kaasageid käsitlusi töölepingutest või tööõiguse allikatest. Enne tema tööd ei

⁹ „Noortekaitse sotsiaalõiguses“ oli küll ka Vera Poska-Grünthali teema, aga seda pealkirja kandis alles tema prooviloeng 1939. aasta lõpus.

¹⁰ Ajutised administratiivseadused, 19.11.1918. Seadus 1. Ülemineku aja kohta. – RT 1918, 1.

olnud ilmunud kuigi palju tööõigusteaduslikke käsitlusi. Eesti tollase tööõigusteaduse aluse oli kujundanud Artur-Tõeleid Kliimann oma artiklite ja retsensioonidega ajakirjas *Õigus*.¹¹ Kliimann oligi see, kes andis Vera Poska-Grünthalile magistritöö kirjutamisel nõu ja seda tööd ka hiljem retsenseeris.

Tööõiguse mõiste avamisel toetus Poska-Grünthal välismaistest autoritest eelkõige Weimari vabariigi aegsetele saksa tööõiguslastele: Walter Kaskeli 1928. aasta teosele „Arbeitsrecht“¹² ning Erwin Jacobi¹³ 1927. aasta teosele „Grundlehren des Arbeitsrechts“.¹⁴ Töö selles osas, kus oli juttu tööõiguse üldistest küsimustest, tõi Poska-Grünthal välja Kliimanni 1931. aasta artiklis „Käitis ja ettevõte“ pakutud idee asendada edaspidi ettevõtte mõiste käitise omaga (Poska-Grünthal 1939: 66; Kliimann 1930). See olevat küll alles hiljuti Eesti tööõigusteaduses ja tööõiguses kanda kinnitanud, kuid andnud võimaluse laiendada töökaitse normide kehtimist suuremale hulgale inimestele, ka näiteks Eestis nii rohkearvulistele põllumajandustöölisele.

Poska-Grünthali magistritöös on hästi kirjeldatud tööõiguse ajaloolist väljakujunemist. Töölepingu eelkäija oli eraõiguslik teenistusleping. Kuivõrd tööõigust üldse puudutasid eraõiguslikud normid, olid need tollal sätestatud 1864. aastal keiserlikult kinnitatud ja 1865. aastal jõustunud Balti Eraseaduses (siin edaspidi: BES) ehk Balti provintside provintsiaalõiguse III köites (art-d 4172 jj). Teenistuslepingutel olid samad tunnused, mis kõigil tsiviilõiguslikel lepingutel: pooled on vabad nii lepingu sisu kui ka vormi määramisel, kui seadus ei ole seadnud mingeid erilisi piiranguid. Balti Eraseaduses tehti vahet teenistuslepingu ja perelepingu vahel. Perelepingu puhul võtab teine pool kohustuse teenida teise isiku kodustel või majapidamistöodel, saades peale tasu veel korteri ja söögi. Peale nende kahe

¹¹ Kliimanni artiklid „Käitis ja ettevõte“ (1930) ja „Töökaitseõigus“ (1930), samuti mitu tollast retsensiooni eelkõige saksa tööõiguslaste teostele on uuesti avaldatud tema kogumikus Eesti Mõtteloo sarjas (Kliimann 2023: 577–627).

¹² Seda oli Kliimann eesti lugejale tutvustanud juba aastal 1929 (Kliimann 2023: 623–625).

¹³ Poska-Grünthali töös läbivalt nimevormiga Jakobi.

¹⁴ Ehkki tegemist oli kahtlemata silmapaistva teadlase ja teosega, Kliimann seda ei retsenseerinud. Võib-olla oli põhjus tema ja Jacobi seisukohtade lahknemises.

lepingu tundis kehtiv eraõigus töövõtulepingut (Poska-Grünthal 1939: 86–89). Poska-Grünthal näitas selgesti, et töölepingu puhul ei saa enam rääkida klassikalisest eraõiguslikust lepingust võrdsete poolte vahel, kes kujundavad lepingu sisu vabal kokkuleppel omavaheliste läbirääkimiste tulemusena. Tööõigust ja töölepingut eristavat traditsioonilisest teenistuslepingust see, et tegemist on sõltuva tööga – töötaja on kohustatud tegema käitisepärasast sõltuvat palgalist tööd. Töölepingu üheks tunnuseks tulebki pidada tehtava töö tasulisust (Poska-Grünthal 1939: 56). Tehtava töö käitisepärasus tähendab, et töölepingu saab sõlmida nende töövõtjatega, kes teevad tööd käitistes ehk töös-
tuslikes, käsitöenduslikes või põllumajanduslikes tootmisüksustes.

Poska-Grünthal määratleski tööõigust sõltuvat tööd korraldava õigusharuna. Oluline on tööõiguse määratlemisel tehtava töö iseloom. Samuti on tööõiguse defineerimisel tarvis kindlaks määrata töö mõiste. Töö mõiste võib olla erinev lähtuvalt asjaolust, milline teadus seda mõistet tarvitab. Tööõiguslikes suhetes iseloomustatakse tööd kui inimeste tegevust, teiseks tunnuseks on, et seda tööd tehakse teise inimese jaoks ja selle eest saab töötegija tasu. „Tehtav töö on seejuures sõltuv, see tähendab, et tööandjal tekivad teatud õigused töövõtja isikule töötegemise aja ja viisi suhtes“ (Poska-Grünthal 1939: 16–17). Tööõigust saab küll jagada eraõiguslikuks ja avalik-õiguslikuks: eraõiguslikku tööõigusesse kuulub tööleping mitmesugusel erineval kujul, samuti ka kollektiivleping; avalik-õiguslikku tööõigusesse kuuluvad töökaitse, sotsiaalkindlustus, töötusesse puutuvad normid ja tööõigusliku protsessi normid. Poska-Grünthal jõudis oma analüüsis järeldusele, et tööõiguse normide liigitamine era- ja avalikuks õiguseks ei olevat enam põhjendatud, kuna tööõiguses esines mõlemat sorti norme (Poska-Grünthal 1939: 19).

Eestis jätkuvalt kehtinud BES tundis töövahekordi reguleerivate lepingute puhul üksnes eraõiguslikke norme. Teisalt reguleeriti aga juba 19. sajandil töötegemise lepinguid ka talurahvaseadustega, mille puhul võib täheldada modernset tendentsi täiendada eraõiguslikke regulatsioone avalikõiguslike elementidega.

Poska-Grünthal näitaski oma töös, kuidas tööstusriikides oli pidevalt kasvanud töösuhete avalikõigusliku reguleerimise osakaal. Töösuhete arenedes lisandus töösuhtesse uusi aspekte, mida tuli arvestada

ka nende õiguslikul reguleerimisel: tööaja pikenemine, töötempo tõus, naiste ja laste tööjõu kasutamise kasv, haigestumiste ja tööõnnetuste hulga kasv töötajate seas. Lepinguvabadus poolte vahel muutus üha näilisemaks, sest jõudude vahekord muutus varasemaga võrreldes selgesti töötaja kahjuks (Poska-Grünthal 1939: 88). Poska-Grünthal osutas sellele, et Eesti ei saanud käia tavapärasest teed, lastes järkjärgult ja koos tööstuse arenguga välja kujuneda vastavatel tööõiguslikel normidel. Eesti riigi tekkimisel kehtisid Vene tsaaririigist pärit seadused, mis olid kujundatud lähtuvalt Vene tööstuse arengust. Seal oli aga olnud määrav just suurtööstuse areng, mida Eestis oli väga vähe (Poska-Grünthal 1939: 98). Peale selle ei kujunenud Eesti Vabariigi tööõigus n-ö isolatsioonis, sest Eesti oli rahvusvaheliste lepingute, k.a näiteks Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni liige (Muda 1994a; 1994b). Poska-Grünthal eristas tööõiguse avalikõiguslikul arenemisel Eestis kahte ajajärku: 1) Vene impeeriumi aegne ja sealt pärit õiguslik reguleerimine; 2) nende normide kooskõlastamine Eesti enda tööstuse ja üldse majanduse arenguga, arvestades seejuures rahvusvaheliste töökonventsioonide norme.

Nagu öeldud, saab Poska-Grünthali magistritööd käsitada omamoodi kokkuvõttena Eesti Vabariigi tööõiguslikest arengutest ja kuna tegemist on monograafilise ülevaatega, siis on see ka hea, paljudel juhtudel ainus koht, kust leiab üldse mõne kommentaari tolleks ajaks vastu võetud tööd reguleerivate seaduste kohta Eestis. Neid oli kogunenud juba kaunikene hulk: peale kesksete, 1936. aastast pärit tööliste töölepingu seaduste ka seadus laste, alaealiste ja naiste töö kohta tööstusettevõtetes; 1935. aasta meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus; 1936. aasta tööinspeksiooni seadus; samast aastast pagari-tööstuses öötöö keelu seadus; 1936. aastal sai uue sisu 1921. aastal vastu võetud põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seadus; 1937. aastal tuli meremeeste seadus ning muudeti tööbörside ja riiklikkude, kogukondlikkude ning ühiskondlikkude tööde korraldamise seadust; 1938. aastast oli pärit äride ja kontorite töökorralduse seadus jne (Poska-Grünthal 1939: 98–101; vt ka Luts-Sootak/Siimets-Gross 2020: 448–449; Peep 2005: 20–69).

Poska-Grünthali käsitluse järgi oli avalikõiguslikul sekkumisel eraõiguslikku lepingulisse tööõigusesse otsustav roll just töökaitsel.

Avalik võim pidi sekkuma, et tagada töötajale seadusandluse abil tagatised tema töötasu ja muude töötingimuste suhtes, mis poolte ebavõrdsuse olukorras läksid vabades lepingutes kaotsi. Sellest vajadusest saigi alguse tööõiguse avalik-õiguslik ajajärk. Kuna töötaja raske olukord ilmnis kõigepealt nõrgimate töötajate, s.o alaealiste puhul, siis on ka selge, et töösuhet reguleerivate õigusnormide avalik-õiguslik ajastu sai alguse noorte tööolude parandamisest (Poska-Grünthal 1939: 31–32). Töökaitse normimisega oli jõutud küll juba sinnamaani, et selle normid olid üldiselt samad kõigi töötajate suhtes, ent alaealiste töö puhul kehtisid endiselt ja pididki kehtima veelgi kõrgemad nõudmised kaitsemeetmete.

Kuna selleks ajaks oli nii mujal Euroopas kui ka juba Eestiski kehtimas arvestatav hulk töökaitse norme, pidaski Poska-Grünthal tööd reguleerivate õigusnormide jätkuvat liigitamist avalikuks ja eraõiguseks põhjendamatuks.

Kokkuvõttes tuleb märkida, et Vera Poska-Grünthali uurimused (noorte) töökaitsest, tööõigusest, töölepingust või üldse töösuhete õiguslikust reguleerimisest vastasid oma aja teaduslikule tasemele. Ta järgis eelkõige Weimari vabariigi aegsete õigusteadlaste seisukohti, mis olid oma aja tööõigusteaduses pigem Euroopa esirinnas. Kuigi töösuhete õiguslik reguleerimine oli eriti Eesti Vabariigi algusaastatel veel oluliselt mõjutatud Venemaa tööstusliku töö seadusest ja selle tõlgendustest, siis tööõiguse teoreetilisel käsitlemisel oli suund võetud Saksa õiguse ja seal valitsenud teooriate poole. Sellele suunale oli hoo sisse andnud juba Artur-Tõeleid Kliimann, keda Vera Poska-Grünthal oma mentorina küll väärtustas ja järgis, kuid valis üksikute õpetuste puhul oma eeskujud Saksa teadusest iseseisvalt välja. Sellest tuleb allpool veel juttu.

Poska-Grünthal pööras tööõiguses oma põhitähelepanu just neile gruppidele, kes vajasid erilist kaitset: haiged, lapsed ja noored, aga ka naised. Naiste ja lastega seonduv oli tähelepanu keskmes tema praktilises juristitöös, samuti tema silmatorkavalt aktiivses ühiskondlikus ja (õigus)poliitilises tegevuses kogu tema täiskasvanuelu. Eesti Vabariigis elatud aastatel koondus raskuspunkt perekonnaõigusele, täpsemalt selle reformimise vajadusele, ja sellest vallast olid pärit ka Vera Poska-Grünthali esimesed teaduslikud publikatsioonid.

Perekonnaõigus – oluline valdkond pereema ja naisõiguslase loomingus, abikaasa tõhusal toel

Vera Poska-Grünthal oli juba ülikooli lõpetamise ajaks nelja lapse ema.¹⁵ Laste ja naiste kaitse ning nende õiguste eest seismine sai üheks olulisemaks valdkonnaks nii tema advokaaditöös kui ka naisliikumises aktiivselt kaasa lüües (Ristikivi 2020: 143–145).¹⁶

Eesti Vabariigis ei olnud kohe n-õ tühja koha peale võtta uut õigust. Eelpool sai juba öeldud, et põhimõtteliselt jäi kehtima tsaariaegne seadusandlus. Perekonnaõigusegi puhul tähendas see 1864. aasta Balti Eraseaduse jätkuvat kehtimist. Kui Vene ajal oli BES reguleerinud vaid ühiskonna kõrgkihtide eraõiguslikke suhteid, siis Eesti Vabariigi seisuste kaotamise seadusega¹⁷ laiendati selle kehtivus kogu elanikkonnale. Eelkõige aadlike eraõigussuhteid reguleerima pidanud seadustiku perekonnaõiguslikud põhimõtted olid üsna arhailised, eelmodernsele õigusele omaselt patriarhaalsed ja paternalistlikud. Mees pidi olema perekonnapea ja abielunaise õigusliku tegutsemise üle pidi kehtima mehe abieluline eestkost. Abikaasadel oli kohustus elada koos, kusjuures elukoha valiku õigus oli mehel ja naine pidi tema valikule alluma. Ka muidu võis mees nõuda naiselt sõnakuulmist ja oma tahte allumist. Enamiku BES-is ette nähtud seadusjärgsete abieluvararežiimide järgi valitses mees kogu abikaasade vara, sealhulgas ka vara, mis naisele oli kuulunud enne abielu.¹⁸ Naine tohtis iseseisvalt sõlmida üksnes igapäevaseid pisitehinguid: turult süüa osta,

¹⁵ Kohe varsti tuli tal küll ühega neist igaveseks hüvasti jätta – Svetlana ehk Sveti suri 1926. aastal, umbes kuu enne seda, kui oleks saanud neljaseks (Poska-Grünthal 1975: 59–60).

¹⁶ Vera Poska-Grünthali tegevusest ja rollist Eesti naisliikumise ja naisõigusluse edendaja uurijana on pikemalt kirjutanud Anu Kannike siinsamas aastaraamatus. Temal juba välja toodud ei ole põhjust siin korrata, piirdume vaid täiendustega.

¹⁷ Asutava kogu poolt 9. juunil 1920 a. vastuvõetud seisuste kaotamise seadus. – Riigi Teataja 1920, 129–130, 254; siin alljaotus II.

¹⁸ Abieluvararežiimid olid BES-is olenevalt õiguspiirkonnast ja õigussubjektide seisusest küll erinevad, kuid abielulise eestkoste kaudu oli mees kogu vara valitseja ka seal, kus ei olnud varaühisust ega -ühendust. Kogu selle abieluvaraõigusliku kirjususe kohta, millesse andsid oma täiendava panuse veel talurahvaseadused, vt Anepaio 2002: 193–198.

kodukanade mune müüa vms. Ka laste kasvatamise küsimustes ja nt alaealise lapse abiellumiseks loa andmisel oli vanemate arvamuste lahknemisel otsustav isa seisukoht. Kui ema pidas isa soovi lastele kahjulikuks, võis ta siiski otsuse muutmiseks kohtu poole pöörduda. Kooskõlas mehe suurema otsustusõigusega nii perekonnaelu asjade, abieluvara kui ka laste tuleviku üle oli isal perekonnapeana kohustus pidada naist ja lapsi ülal. Vallaslastel oli üksnes siis õigus saada isalt ülalpidamistoetust, kui too oli oma isadust tunnistanud, seevastu isa pärandist ei pidanud vallaslaps ka niisugusel juhul osa saama.

Balti Eraseadus koos oma patriarhaalse perekonnaõigusega pidi jääma Eesti Vabariigis kehtima vaid ajutiselt, kuni Eesti oma tsiviilseadustiku valmimiseni. Esimene komisjon selle koostamiseks moodustati juba aastal 1919, kuid selle tegutsemisest ja tulemustest pole suurt midagi teada.¹⁹ Seevastu järgmine, 1923. aastal moodustatud komisjon jõudis paari-kolme aastaga esimeste tulemusteni: 1925. aastal ilmus kohtuministeriumi kodifikatsiooniosakonna väljaandel pärimisõiguse eelnõu, aasta hiljem järgnesid tsiviilseadustiku üldosa ja perekonnaõiguse osa eelnõud ühises väljaandes (Tsiviilseadustik 1925, 1926). Juba 1922. aastal toimunud Eesti juristide esimene suurokogu, õigusteadlaste päev oli Jüri Jaaksoni ettekande peale otsustanud, et perekonnaõiguse reformimisel tuleb kaotada mehe abieluline eestkoste naise üle (Erne 2008: 35, 65). Perekonnaõiguse 1926. aasta eelnõust oli abieluline eestkoste niisuguse nimetusega tõepoolest kadunud, aga väga paljud muud juba BES-is sisaldunud eelmodernse patriarhaalse perekonnaõiguse põhimõtted endiselt alles, ehkki mitmel puhul mõnevõrra pehmendatud kujul. Näiteks nimetati 1926. aasta eelnõus meest mitte perekonnapeaks, vaid abikaasade ühise elu esindajaks; mehele jäi õigus otsustada igapäevaelu küsimusi ja kohustus „jälgida“ naise vastu suunatud kohtumenetlusi. Seadusjärgseks vararežiimiks oleks jäänud varauhendus, mille puhul peatusid abielu ajaks naise õigused sõlmida oma varaga tehinguid ja kogu vara, ka naise poolt abiellu toodud vara, valitses mees. Samuti pidi alles jääma mehe õigus otsustada lastesse puutuvat ning määrata

¹⁹ Kõige põhjalikum käsitlus Eesti tsiviilõiguse kodifitseerimispüüetest ilmasõdadevahelisel ajal on kahjuks vaid saksa keeles kättesaadav (Luts-Sootak jt 2018).

abielupaari elukoht. Mingit leevendust ei nähtud ette ka vallaslaste õigusliku seisundi juures.²⁰

Vera Poska-Grünthal oli esinenud juba 1924. aastal Eesti Naisliidu kongressil perekonnaõigusliku ettekandega, kuid ettekandele järgnenud kriitilised märkused olevat teinud ta tollal veel araks ja pannud algaja naisõiguslase mitmeks aastaks vaikima (Poska-Grünthal 1975: 79). Ülikoolilt saadud kõrgema järgu diplom ja igapäevane advokaaditöö kuraažika, kuid nõudliku ja kohati isegi kiusliku matrooni Marta Kurfeldti²¹ õigusbüroos, aga ka aktiivne osalemine naisliikumises, isegi Rahvusvahelise Naisjuristide Organisatsiooni asutamise algatamine 1928. aastal rahvusvahelisel sotsiaaltöö kongressil Pariisis andsid nähtavasti julgust juurde ja Vera Poska-Grünthal jõudis 1929. aastal oma esimese teadusliku publikatsioonini Eesti juriidilise perioodika lipulaevas, ajakirjas Õigus. Kirjutamise ja avaldamise põhjus võis olla ka selles, et abikaasa Timotheus Grünthal oli 1928. aastal valitud riigikohtunikuks²² ja pere pidi kolima Tartusse, kus ajakirja välja anti. Vera olevat jäänud küll veel aastaks lastega Nõmme koju, aga „lahuselamine ei saanud kesta igavesti“ (Poska-Grünthal 1975: 94). Arvatavasti ei olnud põhjus kehtiva eraõiguse normis, mis nõudis naiselt mehe elukohta järgnemist. Küllap oleks Vera Poska-Grünthal koos lastega järgnenud Timotheuse uude elukohta isegi siis, kui kehtiv eraõigus ei oleks teinud seda talle kohustuslikuks. Vera-Poska Grünthali kiindumuses oma mehesse ja nende vastastikusel sõbralikus toetuses ei ole kahtlust.²³ On väga võimalik, et just Timotheus julgustas abikaasat kirjutama teaduslikku õigusajakirja.

²⁰ Tollal vallaslaste kohta kehtinud õigusnormidest ja nende rakendamisest Eesti kõrgeima kohtu, riigikohtu praktikas vt Alaveer 2021.

²¹ Naised olid enam-vähem samaelised – Martha Elisabet oli sündinud 1897. aasta detsembris, Vera 1898. aasta märtsis – ja ka Kurfeldt oli lõpetanud oma õpingud Tartus 1924. aastal, kuid Vera kirjeldas teda oma mälestustes ikkagi üsna võimuka ülemusena.

²² Grünthalil jäi küll veel vajaka 10-aastasest kohtunikustaažist, aga et kandidaate riigikohtuniku kohtadele oli üsna raske leida, tehti selle puudujäägi koha pealt mööndus (Vallikivi 2022: 108–110).

²³ Teatud ettevaatus ja ehk kaugeneminegi olevat küll tulnud sellest, kui Timotheus jäi tuberkuloosi ja pidi ravi tõttu pikemat aega viibima Soomes. Vera kirjutas selle kohta: „Jumalale tänu, ta tervenese ja võis uuesti tööle asuda, kuid meie

Kurfeldti ja Poska-Grünthali õigusbüroo kliendid olid enamasti vaesed või muidu väetid, väga tihti üksikemad või ka üldisemalt naised, kes ilmselgelt kannatasid kehtiva eraõiguse diskrimineeriva iseloomu tõttu. „Sel ajal õppisin tundma Balti Eraseaduse erapoolikuid norme naiste suhtes“, ütles Vera Poska-Grünthal oma mälestustes (1975: 76). Kuna ka Eesti oma tsiviilseadustiku perekonnaõiguse eelnõu ei näidanud oluliselt paremat seisut, oli ilmselt põhjust need probleemid juriidilises avalikkuses selgemini päevakorrale võtta. Poska-Grünthal ei alustanud siiski Eesti eelnõu kritiseerimisest, vaid arvustas hoopis kreeka advokaadi Fragistase artiklit isaduse tuvastamisest ja vallaslapse alimendiõigustest Kreeka 1927. aasta seaduse järgi, käsitledes võrdlevalt ka teiste riikide õiguslikke lahendusi (Poska-Grünthal 1929). Kui Kreeka uue seaduse normistik oli sel viisil võrdlevasse konteksti asetatud, sai Fragistase artikli arvustaja välja tuua Kreekas või mujal valitud lahenduste vajakajäämised. Ehkki autor ei osutanud otsesõnu Eesti eelnõule, kehtis tema kriitika sisuliselt ka selles ette nähtud lahenduste kohta.²⁴ Juba järgmise aasta õigusteadlaste päevadel sekundeeris oma naise püüdlustele vallaslaste õigusliku olukorra parandamiseks Timotheus Grünthal, kes pidas IX-l õigusteadlaste päeval ettekande „Väljaspool abielu sündinud laste olukorra reformi vajadusest“ (Erne 2008: 490–501). Grünthali väitel sündis tollal Eestis väljaspool abielu umbes 1500–1600 last ehk 7–8%; suremus oli nende seas aga umbes poole kõrgem kui abielus sündinud lastel: esimesel eluaastal surevat neist tervelt 1/4 (Erne 2008: 491). Eriti suur oli vallaslaste suremus väiksemates linnades ja maal, Saaremaal aastal 1923 koguni 75% (Lüüs 1927: 41). Balti Eraseaduse normid vallaslaste õigusliku olukorra kohta ei olnud Grünthali meelest omas ajas ehk 19. sajandi keskpaigas sugugi kõige kehvemad. Neil lastel oli siiski üldine õigusvõime, mis lasi osa saada ka seisusepärestest ametitest;

elu ei olnud enam sama kui enne“ (Poska-Grünthal 1975: 94). Tundub, et see käis eelkõige perekondlike ettevaatusabinõude kohta, et nakkus ei kanduks edasi veel kellelegi pereliikmetest – ka 1926. aastal surnud väike Sveti oli tuberkuloosi ohver (Poska-Grünthal 1975:59–60).

²⁴ Sama aasta 3. juunil oli Vera Poska-Grünthal teinud ettekande vallaslaste õiguslikust seisundist ka Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu juriidilises toimkonnas. RA, EAA.3713.1.65, l 6p.

last tunnistanud isa pidi abieluvälisele lapsele elatist maksma, kuni see oli võimeline end ise toitma. Kõige suuremaks puuduseks pidas Grünthal – niisamuti kui tema abikaasa juba eelneval aastal ilmunud arvustuses Õiguses – seda, kuidas alimendinõuet vaidlustaval mehel oli võimalik oma isadust eitada osutusega asjaolule, et lapse ema oli olnud sugulises vahekorras ka teiste meestega (*exceptio plurium concubentium*). „On harilikuks nähtuseks ka meie Eesti kohtutes, et igas vallaslapsesse puutuvast protsessis esinevad *exceptio plurium*’i tõestuseks kas lausa vale või igatahes väga kahtlased tunnistajad“, väitis Grünthal (Erne 2008: 493). Tsiiviilseadustiku eelnõu, mida just enne Grünthali ettekannet oli konverentsil tutvustanud ja selgitanud eelnõu väljatöötamise komisjoni esimees Jüri Uluots, oli jäänud juba BES-st tuttava *exceptio* juurde.

Grünthal osutas oma põhjalikus ettekandes lisaks kehtiva õiguse ja ka eelnõu reeglistiku hädadele neilegi muudatustele, mida oleks tulnud teha tsiiviilprotsessis. Ta leidis, et sarnaselt hoolekandeaegadele tuleks ka vallaslapse puudutavates protsessides loobuda poolte võistlevuse põhimõttest ning anda kohtule võimalus omal algatusel asja uurida ja tõendeid koguda. See oleks tähendanud suurt abi nõrgemale poolele, kes neis protsessides oli vallaslaps või teda esindav üksikema. Ettekandja osutas ka teele, kuidas parandada vallaslaste olukorda olenemata sellest, milliseks kujuneb välja töötatava tsiiviilseadustiku sisu ja kas sellest üldse kunagi saab kehtiv seadus:²⁵ vallas-

²⁵ Selleks ajaks, s.t 1930. aastaks, oli tsiiviilseadustiku eelnõu väljatöötamise komisjon tegutsenud juba seitse aastat ja sinna sisse jäi ka otsustav vahestart 1927. aastal, mille järel võeti isegi naisorganisatsioonide esindajad komisjoni, osalema just perekonnaõiguse osa aruteludes. Anu Kannikese artiklis on sellest natuke juttu (vt ka Kiirend-Pruuli 2018: 212–216; Luts-Sootak jt 2018: 290–296). Tartu-Võru Rahukogu kohtunik Rudolf Lesta märkis oma sõnavõtus Grünthali ettekande järel, et „uut tsiiviilseadust ei saa arvatavasti ka XIX õigusteadlaste päev näha“ (Erne 2008: 502). Tema toetas üksikseaduse varianti mitte ainult vallaslaste olukorra parandamiseks, vaid kogu perekonnaõiguse reformimiseks. Lesta ennustus XIX õigusteadlaste päeva ja tsiiviilseadustiku kohta osutus mingis mõttes õigeks, aga läks ka rappa. Selle numbriga juristide suurkogu toimus alles pärast Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist. Enne Nõukogude okupatsiooni toimunud õigusteadlaste päevadest olid viimased järjekorranumbriga XIV ja need toimusid 30. märtsil 1940. Selleks ajaks oli tsiiviilseadustiku eelnõu jõudnud küll parlamenti, kuid enne Nõukogude okupatsiooni seda vastu võtta ei jõutudki.

laste õiguslik seisund tuli parandada üksikseaduse ehk valdkondliku novelliga, kuhu oleks koondatud nii materiaal- kui ka protsessiõiguse normid. See pidi aitama mittejuristilgi asjassepuutuvates normides paremini orienteeruda – „teatavasti tuleb just vallaslapse küsimusega eriti palju kokku puutuda mitmekesistel ametnikel, omavalitsustege-lastel, hooldajatel, laste emadel, kes harilikult on mittejuristid; vallas-lapse kohta käivate normide teadmine on aga neil hädavajalik“ (Erne 2008: 500). Grünthal juhtis tähelepanu Eesti õiguskorras juba kasu-tatud võimalusele varem kehtinud õigust üksikseadustega reformida: 1922. aasta abieluseadusele²⁶ ja 1926. aasta perekonnaseisuseadusele.²⁷ Nendega oli kujundatud üks tollase maailma kõige eesrindlikumaid ja võrdõiguslikumaid abieluõigusi, mille kõrval kehtis aga jätkuvalt BES eelmodernne patriarhaalne perekonnaõigus (Kiirend-Pruuli jt 2021).

Vera Poska-Grünthal ja tema lähimad kaasvõitlejad Eesti perekon-naõiguse reformi edasisel kujundamisel võtsidki suuna sellele, et pere-konnaõigust võiks niisamuti reformida muust tsiviilõigusest eraldi, nagu oli juba 1920. aastatel tehtud abieluõigusega. Õigem oleks küll öelda, et naised hoidsid tules mõlemat rauda: ühelt poolt osaleti tsiviil-seadustiku eelnõu koostamisel (pärast seda, kui oli kätte võideldud õigus seda teha), teisalt oldi aga valmis ka võimaluseks, et perekon-naõigust õnnestub reformida ülejäänud tsiviilõigusest eraldi.²⁸ Üks tollase naisliikumise käilakujusid, Helmi Mäelo on oma ülevaates eesti naise seisundist ja naisliikumise ajaloost (Mäelo 1957/1999) puudu-tanud ka naisjuristide osalemist tsiviilseadustiku väljatöötamisel, kuid seejuures nii mõneski kohas faktidega eksinud. Ta väitis, et naiste kutsumine tsiviilseadustiku eelnõud välja töötavasse komisjoni toimus alles pärast seda, kui naisorganisatsioonid olid korraldanud allkirjade kogumise aktsiooni oma pöördumisele perekonnaõiguse reformi kohta (Mäelo 1957: 203). Kaks naisjuristi kutsuti komisjoni juurde juba aastal 1929, allkirjade kogumise aktsioon toimus alles

²⁶ Riigikogu poolt 27. oktoobril 1922 a. vastuvõetud Abielu seadus. – RT 1922, 138, 88.

²⁷ Riigikogu poolt 12. novembril 1925 a. vastu võetud Perekonnaseisu seadus. – RT 1925, 191–192, 110.

²⁸ Naisorganisatsioonide ja üksikute naisjuristide tegevuse kohta perekonnaõiguse reformi ettevalmistamisel vt Kiirend-Pruuli 2018: 212–216.

1931. aastal. Päris mitu fakti on valed ka Mäelo kirjelduses, kuidas toimus allkirjaaktsiooni tulemuste üleandmine riigivanemale (1957: 203). Esiteks ei toimunud see aastal 1932, vaid hoopis 2. juunil 1931 (Tähendusrikas päev 1931). Teiseks ei olnud sel ajal riigivanem mitte Jaan Teemant, vaid Konstantin Päts. Kolmandaks ei pea ilmselt paika Mäelo väited, nagu oleks riigivanem võtnud naiste delegatsiooni vastu väga vaenulikult ja naised pidanud seepeale juba kohapeal protestima, rääkimata hilisematest kriitilistest kirjutistest ajakirjas Naiste Hääl. Naiste Hääles 1931. aastal ilmunud märgukirja teksti ja sellele antud ligi 32 000 allkirja üleandmise kirjelduses ei ole sõnagi juttu riigivanema vaenulikust suhtumisest – ta olevat hoopis lubanud „võtta tõsisele kaalumisele naiste poolt ettetoodud soovid ja kaalutlused“. Riigivanema juurest läksid naisorganisatsioonide esindajad kohtu- ja siseministri juurde samas Toompea lossis ja ka see olnud „kõigiti sõbralik naiste soovidele ja paljutöötav“ (Tähendusrikas päev 1931: 99).

Juba 1926. aasta eelnõu avaldamise järel pöördusid Eesti Naisorganisatsioonide Liit, Eesti Naiste Karskusliit ja Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing 1927. aastal kohtuministeeriumi poole, osutades eelnõu tagurlikkusele ja soovitades võtta eeskuju hoopis Rootsi uuest abieluseadusest (Eesti naisorganisatsioonide pöördumine 1927). Mitte üksnes perekonnaõiguse osa, vaid tsiviilseadustiku eelnõu koostamise kõige põhimõttelisemate valikute üle otsustamiseks toimus 9. oktoobril 1927 kohtuministeeriumis laiapõhjaline koosolek, kuhu küll ei olnud veel kaasatud ei naisorganisatsioone ega ka üksikuid naisjuriste.²⁹ Eelnõuga töötati edasi ja 1929. aasta kevadel jõuti ringiga taas perekonnaõiguse osani. Aprilli alguses toimus Tallinnas VIII õigusteadlaste päev, kus olid päevakorras eelkõige riigiõiguslikud küsimused. Ometi pidi see olema hea võimalus ka naisjuristide kohtumiseks. Tallinna naisjuristid kogunesid juba 15. märtsil, et arutada naiste edasisi samme perekonnaõiguse reformimisel – tsiviilseadustiku väljatöötamise komisjon oli jõudnud selle osaga juba kolmanda lugemiseni ja 1929. aasta lõpuks pidi see esitatama valitsusele vastuvõtmiseks. Vera Poska-Grünthal kutsus kokku naisjuristide koosoleku

²⁹ Tsiviilseaduste reformeerimise küsimuse selgitamiseks Kohtuministeeriumi kokkukutsutud nõupidamise stenogramm. – RA, ERA.76.2.299.

õigusteadlaste päevade ajal 4. aprilli õhtul, et arutada naisjuristide organiseerumist ja tööplaan.³⁰ Pärast seda saatsid naisorganisatsioonid kohtuministeeriumi tsiviilkomisjonile 18. aprillil 1929 ühise kirja palvega, et komisjoni istungitest saaks osa võtta ka naisesindaja, kes seisaks naiste ja laste õiguste eest eelnõus. Poska-Grünthali mälestuste järgi olnud see just temalt tulnud idee,³¹ mida ta oli valmis maksma panema ka ilma Naisliidu toetuseta: „Rääkis Naisliidus ja naisjuristidega, et kas ei oleks meil võimalik perekonnaseaduse eelnõu komisjonis oma ettepanekuid esitada. Kuid Naisliidu seisukoht oli, et miks need noored naised [sinna] tikuvad, komisjonis on kogenud kohtunikud ja professorid, teie alles äsja ülikooli lõpetanud. Vastasin, et kui Naisliit seda vajalikuks ei pea, siis on mul Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingult volitus nende esindajana kohtuministri poole minna ja paluda, et selles komisjonis oleks esindatud ka eesti naisjuristid. Sel ajal oli kohtuministriks hr Kalbus. Selle peale muutis ka Naisliit oma seisukohta ja esitas Linda Eenpalu Liidu esindajaks, nii et käisime minister Kalbuse juures kahekesi. /.../ Kohe sealsamas andis minister allkirja meie palvekirjale [taotlusega, et kahel naisjuristil lubataks komisjoni tööst osa võtta] /.../“ (Poska-Grünthal 1985: 169–170).

Eesti naisorganisatsioonid täiendasid oma taotlust 20. aprillil 1929 ettepanekuga, et komisjoni istungitest võtaksid osa naisorganisatsioonide liidu esindajana advokaadiabi Helmi Kaber ja Eesti Akadeemilise Naisühingu Tallinna osakonna juriidilise toimkonna esindajana Vera Poska-Grünthal³² – mitte Elise Aron ja Hilda Reiman-Poom, nagu väitis Mäelo (1957: 203). Poska-Grünthali mälestustes väidetu, nagu oleks tema ja Kaberi töö komisjonis alanud 1928. aasta hiliskevadel (1975: 85), ei pea aga samuti paika – aastaarv peaks olema 1929. Komisjoni naisliikmed küll vahetusid aja jooksul.³³ Kui esimesed

³⁰ RA, EAA.3713.1.65, l 4.

³¹ Tõuke olevat andnud osalemine rahvusvahelisel sotsiaaltöö konverentsil Pariisis 1928. aastal, kuhu Vera Poska-Grünthali palus osalema just Naisliidu juhataja Marie Reisik (Poska-Grünthal 1985: 169).

³² RA, ERA.76.2.336, l 1, 3; RA, EAA.3713.1.65, l 1. Oma mälestustes ütles Vera Poska-Grünthal, et ei mäleta täpselt, kas teine naine oli ikka Helmi Kaber (Poska-Grünthal 1975: 86), kuid seda kinnitavad arhiividokumendid.

³³ Nt komisjoni 1934. aasta 31. mai istungil osales tööpoolest Elise Aron (RA, ERA.4408.1.177, l 82) ja 1936. aasta 20. veebruari istungil olid nii Aron kui ka

kaks naist 1929. aasta kevadel komisjoni jõudsid, oli see oma kevadisi istungeid juba lõpetamas ja sisuliste aruteludeni jõuti alles sügisel (Kaber 1930/31: 191). Kahjuks pole säilinud materjale, mis laseks välja selgitada Vera-Poska Grünthali avaldatud seisukohti tsiviilseadustiku eelnõu komisjonis, kui ta üldse jõudis seal kaasa rääkida. Ehkki 1929. aasta sügisel jätkasid naised komisjoni koosseisus, on ikkagi küsitav, kui palju naised selles esimese osalemise faasis said ikkagi kaasa rääkida. Helmi Kaber kirjutas kahetsevalt: „Kurbuses pean tähendama, et see oli juba kolmas lugemine ja selletõttu raskem kaasa rääkida naiesitajail, pealegi olles esmakordselt selle töö lähedal, kus puudub see kogemuste hulk, mis olemas komisjoni liikmeil, kes aastate ja aastakümnete kaupa tegemist teinud seadustega omas igapäevases tegevuses samuti ka seadusandluses“ (1930/31: 191). Poska-Grünthal kirjeldas üldise meelestatuse muutumist komisjonis: „Esialgu tundus tsiviilkomisjoni liikmete poolt kartust, et naised on tulnud sõnu tegema ja mitte töötama. Seepärast võeti neid vastu teatava umbusaldusega. Aegamööda aga harjus komisjon naiesindajate juuresoluga, kuid võttis palju aega, kuni komisjon hakkas ka naiste poolt esitatud ettepanekuid kaaluma nagu oma liikme ettepanekuid“ (Poska-Grünthal jt 1934: 2). Komisjoni esialgne vastuseis naistele olevat Naisliidus taas tekitanud tahtmise oma esindaja hoopistükkis tagasi kutsuda, kuid akadeemilised naised jäid endale kindlaks. Nii jäid ikkagi mõlema organisatsiooni esindajad – Vera Poska-Grünthali asemel osales alates 1929. aasta sügisest komisjoni töös advokaat Malka Schliefsstein (Vahtre 2005: 347) – komisjoni istungitel osalema kuni kolmanda lugemise lõpetamiseni 1930. aasta kevadel.

Vera Poska-Grünthal kirjutas oma mälestustes, et pidi 1928. aastal (ilmselt peaks ka siin olema 1929) abikaasa töö- ja elukoha vahetuse tõttu katkestama töö nii tsiviilkomisjonis kui ka „armsaks saanud õigusteaduslikus büroos“ (1975: 94). Ta ei jäänud aga Tartuski riigikohtuniku prouana pelgalt koduperenaiseks, vaid asutas koos Olinde Ilusaga sarnase, eelkõige naiste aitamisele spetsialiseerunud õigusbüroo Tartu Naisühingu nime all. Poska-Grünthalist paar aastat noorem Olinde Ilus (snd Soonets) õppis Tartu Ülikooli

Reiman-Poom (samas, l 86).

õigusteaduskonnas Veraga samal ajal ja oli 1925. aastast abielus hiljem tsiviilõiguse professoriks saanud Elmar Ilusaga, kes siin vaadeldaval ajal valmistus kaitsma oma magistrakraadi. Mõlema akadeemilise taustaga daami professionaalsetel pürgimustel oli nähtavasti tugev kodune toetus abielu meespoolelt.

Suurt rõhku pandi välismaal, eelkõige Skandinaavias toimunud perekonnaõigusreformide tutvustamisele. Juba enne seda, kui tsiviilseadustiku väljatöötamise komisjon alustas 1923. aastal tööd, oli Eesti Naisliit saatnud kohtuministeriumile kirja soovitusena võtta perekonnaõiguse reformimisel eeskujuks Rootsi uued seadused, mitte Eestis kehtiv BES, aga ka mitte Saksa või Šveitsi võrdlemisi uued tsiviilseadustikud, mis olid just perekonnaõiguse puhul jäänud samuti konservatiivsete patriarhaalsete lahenduste juurde. Naised kordasid oma ettepanekut Skandinaaviast eeskujuna võtta korduvalt (Kiirend-Pruuli 2018: 213–215) ja vahel toetas seda mõtet ka mõni mees.³⁴ Võimalik, et ideede ja arutelude tasandil lõi Vera Poska-Grünthal sellel suunal aktiivselt kaasa juba varemgi. Tema esimesed publikatsioonid Skandinaavia õiguse kohta on pärit siiski alles 1930. aastate algusest. Koos Olinde Ilusaga avaldasid nad 1930. aastal Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu väljaandel Rootsi 1920. ja Soome 1929. aasta abieluseaduste täistekstid eestikeelses tõlkes (Abieluseadused 1930), Olinde Ilus ka Rootsi seaduse põhjalikuma tutvustuse ajakirjas Naiste Hääle (Ilus 1932). 1930. aasta 31. oktoobrist 2. novembrini toimus Tallinnas IV üleriiklik naiskongress, mille esimene sisuline osa oli pühendatud õigusküsimustele. Kõik esinejad – Helmi Kaber „Naiste õiguslikust seisundist tegelikus elus“, Elise Aron „Abikaasade õiguslikud vahekorrad tsiviilseadustiku eelnõu järgi“³⁵, Veera[sic!] Poska-Grünthal „Vallaslaps“, Marta[sic!] Kurfeldt „Otsuste täitmisest alimentide nõudmistel“³⁶ (IV Eesti Üleriiklik 1930) – kritiseerisid teravalt tsiviilseadustiku eelnõu perekonnaõiguse osa jätkuvat mahajäämust. Või

³⁴ Vallaslaste olukorra parandamist silmas pidades nt Lüüs 1927, kes tutvustas eelkõige Norra, aga ka Taani seadusi.

³⁵ Elise Aron avaldas Naiste Hääles samal teemal ka pikema artikli, mille esimene osa ilmus juba enne kongressi, ajakirja septembri-numbris (Aron 1930).

³⁶ Marta Kurfeldti ettekande pinnalt ilmus samuti artikkel Naiste Hääles (Kurfeldt 1931).

nagu võttis ajakirjanik Helmi Jansen kokku kongressi juriidilise osa: „Neljas, hiljuti möödunud naiskongress avaldas oma otsustava seisukoha tsiviilseadustiku komisjoni poolt väljatöötatud uue perekonnaseaduse eelnõu puhul, mõistes selle hukka. /.../ Uus perekonnaseadus /.../ pidi olema põhiseaduses antud naise iseseisvuse vekslil väljalunastamine. /.../ Võib olla, jäid naised liiaks usaldavalt ootama, et järeldused demokraatlikust põhiseadusest iseenesest tulevad ega osanud küllalt selgesti ja kindlalt rõhutada oma üksmeelset tahet oma elu korraldamist näha üheõigusluse alusel“ (Jansen 1931a: 1, 2). Kauem ei kavatsenud naised enam teiste peale loota ja võtsid ette suurejoonelise allkirjade kogumise aktsiooni olemasoleva eelnõu vastu ning uue tegemise poolt. Ka selle puhul sai toetuda Rootsi eeskujule, kus naisorganisatsioonid olid samasuguse aktsiooni korraldanud juba mõni aasta varem (Kiirend-Pruuli 2018: 214). Vera Poska-Grünthalgi võttis ette tsiviilseadustiku eelnõu avaliku arvustamise, avaldades selle kohta artikli ajakirjas Olion (Poska-Grünthal 1931). Ka see artikkel puudutas eelnõu uut varianti, mis ei erinenud oma põhimõtete poolest kuigivõrd 1926. aasta omast. Ehkki naised olid teinud tubli tööd Skandinaavia eeskujude tutvustamise ja propageerimisega, kandis eelnõu reeglistikku endiselt konservatiivne lähene mine, mida pooldasid peale tsiviilseadustiku komisjoni esimehe Jüri Uluotsa ka näiteks advokaat ja poliitik August Leps või rahvusvahelise õiguse professor Ants Piip (Kiirend-Pruuli 2018: 214–215). Uluotsa väitis 1930. aastal õigusteادلaste päeval, et eelnõu perekonnaõiguse osas olevat lähtunud „mehe ja naise üheõigusluse põhimõttest, vaatamata sellele, et mehe iseteadvus saaks ehk riivatud“ ning eeskujuna kasutatud Skandinaavia seadusandlust (Erne 2008: 457), nagu naised seda ju nõudsidki. Hoopis teist meelt oli ainsa naisena sõdadevahelise aja õigusteادلaste päevadel üles astunud Elise Aron, siseministrieriumi juriidiliste isikute büroo juhataja. Tema leidis oma ettekandes „Abikaasade õiguslikkude vahekoradade korraldamisest“, et tsiviilseadustiku eelnõus on endiselt säilitatud mehe ülemvõim perekonnas, ehkki abielulisest eestkostest seaduspärase instituudina oli loobutud (Erne 2008: 471). Uluotsa väidet Skandinaavia eeskujudest on lihtne kontrollida, sest eelnõu sätete juures on viidatud sõnastamisel aluseks võetud eeskujudele. Abikaasade isiklike õiguste juures on enamiku

sätete allikana nimetatud BES, perekonnaõiguse osas on palju viidatud ka suhteliselt konservatiivsetele Saksa ja Šveitsi tsiviilseadustikele, seevastu Skandinaavia riikide seadustele viiteid ei ole. Nii pole ime, et ka Vera Poska-Grünthal pidi oma Olioni artiklis taas meelde tuletama Põhjamaade uute seaduste erinevust, võrreldes Eesti eelnõu konservatiivse klammerdumisega mehe ülemvõimu külge, mida nüüd küll põhjendati mitte mehe loomupärase üleoleku, vaid vajadusega perekonna ühtluse järele (Poska-Grünthal 1931: 125).

Vera Poska-Grünthali kirjutised perekonnaõigusest olid pigem napisõnalised, sedastades samas ikkagi teravmõtteliselt nii sisulisi ja õiguspoliitiliselt olulisi probleeme kui ka pakkudes neile põhimõttelisi lahendusi. Paralleelselt või vahetult pärast abikaasat publitseerinud Timotheus Grünthal oli põhjalikum. Ehkki Õiguse lisas oli avaldatud juba tema ettekanne 1930. aasta õigusteadlaste päevalt (Grünthal 1930), pidas ta paar aastat hiljem vajalikuks avaldada Õiguses veel ühe pikema artikli abikaasade isiklikest ja varalistest vahekordadest tsiviilseadustiku eelnõu järgi (Grünthal 1932: 149). Artikkel oli kirjutatud enne suurt põhimõttelist koosolekut, mille kohtuministeerium oli kokku kutsunud 1932. aasta 26. maiks.³⁷ Grünthal kurtis, et ilma seletuskirja ja põhjendusteta laiali saadetud eelnõu sunnib kahtlema, „kas isegi tublimail tsiviilõiguse tundjail on võimalust eelnõu kohta küllalt põhjalikku seisukohta avaldada, kui seadusekoostaja ise oma seisukohti pole teatavaks teinud“ ja kas kokku kutsutud koosolekki saab niisuguses olukorras mingeid erilisi tulemusi anda (Grünthal 1932: 149). See ei takistanud teda ennast avaldamast ligi veerandsajaleheküljelist artiklit, kus eelnõu perekonnaõiguse osa võeti põhjaliku analüüsi alla, asetades selle normistiku nii ajaloolisse kui ka võrdlevasse konteksti. Eriti põhjalikult käsitles Grünthal abieluvaraõigust ehk abikaasade varalisi suhteid. Ka Vera Poska-Grünthali järgmine publikatsioon keskendus abikaasade varaõiguslikele suhetele,

³⁷ Koosoleku kuupäevana on erinevates allikates nimetatud 23., 25. ja 26. maid. Tundub, et õige on viimane. Päev varem, 25. mail kell seitse õhtul toimus Naisliidus „Kohtu- ja Siseministeeriumi poolt 26. maiks 1932. aastaks kokku kutsutud perekonna seaduse eelnõu arutamise nõupidamise eelkoosolek“, kus formuleeriti oma seisukohad olemasoleva eelnõu muutmiseks ja parandamiseks. RA, EAA.3713.1.36, l 102–103.

analüüsid, mida ja mil määral võiks Eesti eelnõusse üle võtta Ungari perekonnaõigusest (Poska-Grünthal 1934). Ühelt poolt oli niisuguse ülesande püstitanud valitsus,³⁸ teisalt kaalusid nii reformi pooldajad kui ka selle kriitikud omalgi algatusel võimalikke välismaiseid eeskujusid. Ungari süsteemi, mis seal kehtis tavaõigusena küll vaid põllumeeste ja veel mõne teise elukutse pidajate perekonnaõiguses, oli eeskujuväärse näitena välja toonud juba Elise Aron oma ettekandes 1930. aasta õigusteadlaste päeval (Erne 2008: 471). Vera Poska-Grünthali 1934. aasta artiklis on aga Ungari abieluvararežiimi – lahusvarale täienduseks ka varasoetuse arvestamine³⁹ – tutvustatud ja analüüsitud palju põhjalikumalt. See osutus võimalikuks tänu tema organiseerimistöele. Kõigepealt uuris ta oma õpinguteaegselt haldusõiguse professorilt, ungarlaselt István Csekeylt,⁴⁰ kui kaugel on lugu perekonnaõiguse reformiga Ungaris. Ka seal oli asi alles eelnõu staadiumis. Csekey postkaart Szegedist 10. detsembrist 1932 ütles, et eelnõus lähtuti tavaõigusest, kuid see on endiselt vastu võtmata ja 1928. aasta väljaanne on uusim (Poska-Grünthal 1975: 108). Just selle abieluvaraõiguse osa lasti nüüd kohtuministeriumi kodifikatsiooniosakonnal eesti keelde tõlkida⁴¹ (Poska-Grünthal 1934 jt: 4). Nii oli võimalik muidu keeleliselt kaugeks jäävat teksti põhjalikult ja sisuliselt analüüsida. Lõpptulemusena osutuski varalahusus kombinatsioonis ühise

³⁸ Pärast kohtuministeriumi 1932. aasta koosolekut oli perekonnaseaduse eelnõu edasist käiku arutanud ka valitsus (Poska-Grünthal 1934: 321).

³⁹ Süsteem sarnanes tänapäevasele vara juurdekasvu tasaarvestuse režiimile. Selle süsteemi kohaselt jääb kumbki abikaasa abielu kestel selle vara omanikuks, mis ta ise on abielu kaasa toonud, ning võib teha iseseisvalt oma varaga tehinguid ka abielu jooksul; abikaasa nõusolek võib olla vajalik nt abikaasade ühise kodu võõrandamisel vms erandjuhtudel. Abielu lõppemisel vaadatakse, kui palju on kummagi abikaasa vara suurenenud (ehk kui palju on seda juurde soetatud) ning see juurdekasv jagatakse abikaasade vahel. Nii jääb kummalegi abikaasale õigus oma varaga ise tehinguid teha, kuid kui ühe abikaasa vara väärtus on abielu kestel eelduslikult teise abikaasa kaastegevuse läbi suurenenud, siis on teisel õigus sellest kasvust ehk soetusest pärast abielu lõppu osa saada.

⁴⁰ Csekey oli 1931. aastal võtnud vastu kutse Szegedi ülikooli ja lahkus Tartust. Csekey kohta vt lähemalt Siimets-Gross 2024.

⁴¹ Tõlge on säilinud EANÜ juriidilise toimkonna toimikus: Ungari eraõiguse seaduseraamat. Kuningl. Ungari Kohtuministri 1. märtsil 1928 parlamendile esitatud seaduseelnõu. Abielu varanduseõigus (§§ 125–173). – RA, EAA.3713.1.65, l 8–24.

varasoetusega selleks kompromisslahenduseks, mis jõudis Eesti tsiviilseadustiku eelnõusse.

Ehkki Timotheus Grünthal oli olnud kohtuministeeriumi 1932. aasta nõupidamise suhtes skeptiline, sai just sellest naiste võrdõiguslikkuse läbimurdeüritus perekonnaõiguse reformi arengus. Tundub, et muu seas oli oluline Riigikohtu esimehe Kaarel Partsi asumine naiste nõudmiste poolele. Tema oli selle koosoleku juhataja. Parts oli olnud ka nende „kõige suurema kaaluga meeste“ seas, kes naiste märgukirjale oma allkirja andis (Jansen 1931b: 82). Kõigepealt otsustati kohtuministeeriumi 1932. aasta koosolekul palju vaidlusi tekitanud abieluvararežiimi küsimus. Eelnõus ette nähtud varauhenduse asemel asuti toetama naiste nõutud varalahusust. Koosolekul kaitses varalahusust parima võimaliku variandina Elise Aron, kes oli seda varemgi oma ettekannetes ja artiklites teinud.⁴² Naiste pakutud varianti toetasid ka kohal olnud riigikohtunik Timotheus Grünthal, Tartu Õigusteadlaste Seltsi esindanud Rooma õiguse õppejõud Ernst Ein ja teisedki⁴³ (Oma õiguste eest 1932: 92). Kohtuministeeriumi koosolekul otsustati ka, et vallaslapsed pidid saama abieluliste lastega võrdsed õigused, kui isa nad omaks tunnistas või kohus isaduse tuvastas. Naiste õigus säilitada pärast abiellumist oma endine perekonnanimi leidis samuti heakskiitu, isegi variandis, et see ei ole ühendatud mehe nimega. Ka perekonnaasjade ja laste kasvatamise küsimuste üle otsustamisel pidi hakkama maksma võrdõiguslikkus või nagu seda tollal nimetati, üheõiguslus. Tsiviilseadustiku väljatöötamise komisjoni aruandja Uluots olevat küll avaldanud „võõrastust, et naised niisugustes määrustes [st mehe otsustamisõiguses] on võinud näha midagi üheõigusluse vastu käivat, vastupidi, üheõiguslus olevat siin täiel määral säilitatud, sest olla loomulik, et mehe sõnal ülekaal peab olema“ (Oma õiguste eest 1932: 92). Ka siin asus koosolek naiste poolele ja komisjonil eesotsas professor Uluotsaga tuli taanduda.

⁴² Varasoetuse arvestamine lisandus hilisemates aruteludes.

⁴³ Koosoleku resolutsioon puudutas enamat kui vaid varalahusust: „Soovitavaks lugeda, et uues perekonnaõiguse eelnõus abielurahva vara vahekorrad lahendatakse varalahususe süsteemi alusel, kusjuures selles seaduses peaksid leiduma määrused abikaasade kohustuse kohta perekonna ülalpidamise suhtes ja millisest varast abikaasad osa saavad abielu lõppemisel“ (Poska-Grünthal 1934: 321).

Tsiiviilseadustiku komisjoni töös oli seisak 1932. aasta kevadest kuni 1934. aasta kevadeni. Mai lõpus 1934 alustas aga komisjon taas tööd peamiselt abieluvara peatükiga. Kui 1932. aasta kohtuministeeriumi koosoleku järel olid komisjoni naisliikmeteks kinnitatud Aron ja Poska-Grünthal, siis 1934. aastaks oli komisjoni liikmeskonna üldise vähendamise tõttu vähendatud ka naisliikmete osavõttu. Aron pidi nüüd osalema täievolilise liikmena, Poska-Grünthal seevastu vaid sõnaõigusega osavõtjana (Poska-Grünthal jt 1934: 3–4).

Tundub, et autoriteetsete meesjuristide toetus naiste nõudmistele saigi määravaks tsiiviilseadustiku komisjoni alalhoidlike seisukohatade revideerimisel. Kui Vera Poska-Grünthal, Olinde Ilus ja Vilma Anderson⁴⁴ esitasid 1. oktoobril 1934 Eesti Akadeemilisele Naiste Ühingule täiesti uue perekonnaõiguse eelnõu koos selle juurde kuuluva seletusega (Poska-Grünthal jt 1934), olevat see saanud ühinguult auhinna „professor Jüri Uluotsa heakskiidul“ (Poska-Grünthal 1975: 101).⁴⁵ Uluotsa heakskiit eelnõule olevat tulnud nii, et eelnõu autorid andsid selle veel enne akadeemiliste naiste ühinguult auhinnaatõona esitamist Uluotsale arvamuse avaldamiseks (Poska-Grünthal 1985: 173). Ühingu arhiivis on säilinud kaks põhjalikumast vastust eelnõu kohta esitatud küsimustele: kas see vastab Naisliidus 1932. aasta 25. mai „eelkoosolekul“ kokku lepitud põhimõtetele; kas eelnõu koostamisel on läbi töötatud asjakohast kirjandust; milline on arvustaja isiklik arvamus eelnõu kohta. Et kolme naise eelnõu vastab koosolekul kokku lepitule, ei kahelnud kumbki arvustaja. Esimese arvustajana hindas eelnõud 1934. aastal Tartu Ülikoolis erakorraliseks Rooma

⁴⁴ Ka Hildegard Vilma Therese Anderson kuulus samasse põlvkonda, olles vaid mõni nädal Vera Poska-Grünthalist noorem. Tema õpingud õigusteaduskonnas olid kestnud võrdlemisi kaua – 1922 kuni 1930 –, 1932. aastast oli ta vandeadvokaadi abi Margot Viirmann-Kanemäe juures; 1937. aastast sai temast iseseisev vandeadvokaat.

⁴⁵ Poska-Grünthal eksis küll jälle aastaarvuga – tema mälestustes on see 1933. Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade osakonna säiliku pealkiri on selles mõttes eksitav, et näib sisaldavat üksnes seletust eelnõu kohta. Tegelikult on samas ka kolme naise koostatud terviklik ja võrdlemisi mahukas eelnõu – 232 paragrahvi 48-l masinkirjaleheküljel. Akadeemiliste naiste ühingu arhiivis on teisiti formaaditud, kuid sisuliselt identne tekst nii kolme naise eelnõust kui sinna juurde kuulunud seletuskirjast (RA, EAA.3713.1.53).

õiguse professoriks saanud Ernst Ein. Tema oli oma isikliku arvamuse väljendamisel diplomaatilisel ettevaatlik ja pisendas eelnõu olemuse süstematiseeritud soovikogumiks: „Mis puutub isiklikku arvamusse, siis on olnud see eelküsimisest, kas retsenseeritav töö pidi endas[sic!] kujutama tõelist perekonnaõiguse eelnõu või Akadeemiliste Naiste Liidu poolt püstitatud soove sisaldav materjalide süsteemitud kogu eelnõu lõplikuks väljatöötamiseks. Kaldun arvama, et autorite ülesanne ei seisnenud viimistletud eelnõu valmistamises, mida võiks soovi korral maksma panna, vaid pigemini materjalide kogumises ja nende süsteemimises, kusjuures autorid on raamiks võtnud ministeeriumi omaaegse eelnõu ja seda sisustanud vastavates kohtades uute põhimõtetega. Kui see nii on, siis on autorid oma ülesande täiesti rahuldavalt sooritanud: teos pakub rikkalikult andmeid perekonna õiguse kujundamiseks abikaasade üheõigusluse ja perekonna huvi kaitse alusel.“⁴⁶ Eini arvamuse lõppu, samale lehele on märkinud Uluots: „Üldiselt ühinen prof E. Eini arvamusega. Mõtlen, et käesolev eelnõu võiks olla mitmes suhtes kasulik Eesti uue perekonnaõiguse vastavate osade kohta tekkivate arvamuste ja seisukohtade väljendusena ning selles mõttes autorite töö väärib tähelepanu.“⁴⁷ See märkus nähtavasti oligi Uluotsa „heakskiit“, mida Poska-Grünthal mainis oma mälestustes. Teine arvustaja oli Alma Ostra-Oinas, sotsiaaldemokraatliku partei liige ja selleks ajaks ka vandeadvokaadi August Rei abi. Tema arvas, et „Kindlasti on eelnõu koostajad tutvunud vastava kirjanduse“⁴⁸ ja teiste maade vastava seadusandlusega. Ilma sellase[sic!] eeltöota ei oleks mõeldav nii laiaulatusliku töö rahuldav lahendamine“. Kuigi Ostra-Oinas pidas naiste eelnõud õnnestunuks, oli ta pessimistlik selle enese või selles väljendatud põhimõtete läbilöögivõimaluste suhtes: „Arvan, et see eelnõu on järjekindlalt rajatud naise ja mehe üheväärsuse ja üheõigusluse põhimõttele. Kahjuks ei ole lootust, et meie perekonna seadus neil alustel ellu viiakse. Ometi oli see eelnõu vajalik, et allakriipsutada komisjoni eelnõu järjekindlustust

⁴⁶ Ernst Ein EANÜ-le, 4.6.1935. – RA, EAA.3713.1.36, l 100.

⁴⁷ Jüri Uluots, 19.6.1935. – RA, EAA.3713.1.36, l 100–100p.

⁴⁸ Kas kohe algusest peale või siis alles hiljem lisatuna kuulus kolme naisjuristi eelnõu ja sellega kaasnenud seletuse juurde ka kolmeleheküljeline kirjanduse loetelu.

ja puudusi ning tähelepanu[*sic!*] juhtida vajalikkudele parandustele meie perekonna seaduse õigetele alustele rajamiseks“.⁴⁹

Kolme naisjuristi omavahelist tööjaotust ja üldse tööd eelnõuga kirjeldasid autorid oma seletuskirjas nii: „Arvestades käesoleva eelnõu koostamise kiire lõpuleviimise vajadusega, oli töö eelnõu koostajate poolt ära jaotatud vastavalt sellele, mis küsimusega keegi rohkem on tegemist teinud: V. Poska-Grünthal – abikaasade varaõigus ja vallaslaps, O. Ilus – abikaasade õigused ja kohused üldse ja V. Anderson – muu osa. Enne üksikute osade väljatöötamist pidasid koostajad nõu pr. E. Lüüs’iga, kes oli osa võtnud esimesest [st 1922. aastal Riigikogule esitatud] eelnõu väljatöötamisest /.../. Väliselt /.../ otsustati kinnipidada üldisest tsiviilkomisjoni eelnõu jaotusest“ (Poska-Grünthal jt 1934: 4). Tööjaotuse kirjeldus selles algdokumendis on ilmselt kõige adekvaatsem, võrreldes Poska-Grünthali mälestuste⁵⁰ ja hilisemas kirjanduses esitatuga.⁵¹ Kolme naisjuristi 1934. aasta eelnõu on senises uurimises tsiviilseadustiku või täpsemalt perekonnaõiguse eelnõu väljatöötamise kohta jäänud praktiliselt tähelepanuta ja vääriks

⁴⁹ Alma Ostra-Oinas EANÜ juhataele, 13.10.1935. – RA, EAA.3713.1.36, 199–99p.

⁵⁰ Vrd: „Kolm naisjuristi, Olinde Ilus, Vilma Anderson ja mina, käisime koos. Jaotasime oma töö nii, et ühel olid majanduslikud küsimused [st abikaasade omavahelised ning vanemate ja laste vahelised varavahekorrad], teisel lahutusega ühenduses olevad probleemid, kolmandal naise ja lapse vahekorraga ühenduses olevad küsimused. Minul oli viimatiniimetatud osa. Töötasime välja terve eelnõu. /.../ leidsime, et on olemas saksakeelne tõlge Skandinaavia riikides – Rootsis, Soomes, Norras ja Taanis – just 1924. a kehtestatud uuest perekonnaseadusest. Saime endale tellida selle saksakeelse tõlke. Uurisime ka Ungari kehtivat perekonnaseadust“ (Poska-Grünthal 1985: 170). Väide Skandinaavia riikide ühise perekonnaseaduse kohta on vale. 1934. aasta eelnõuga kaasas käinud seletuses on räägitud Rootsi 1920. aasta, Taani 1922. aasta, Norra 1923. aasta ja Soome 1930. aasta seadustest (Poska-Grünthal jt 1934: 5). Siinses artiklis ei ole veel kordagi mainitud lahutusõigusega seotud võitlust. 1922. aasta abieluseadus nägi võimalike lahutuse alustena ette ka lahutamise vastastikusel kokkuleppel, mis oli tollases maailmas pigem haruldane võimalus. Tsiviilseadustiku eelnõu seevastu seda alust enam ette ei näinud ja nii tuli naistel veel aastaid võidelda selle eest, et juba kehtiva õiguse liberaalne lahutusõigus leiaks oma koha ka plaanitavas tsiviilseadustikus (Johannes 2022 ja 2023).

⁵¹ Kirjanduses on esitatud tööjaotust nii: Vera Poska-Grünthali ülesanne oli vallaslaste kohta käiva normistiku väljatöötamine, Andersonile olid jäänud abikaasade omavahelised vahekorrad ja Ilusale vanemate-lastete vahekorrad (Eesti Akadeemiliste 2001: 29).

lähemat analüüsi kasvõi selles mõttes, et kas seda siis mingiski kohas kasutati tsiviilseadustiku eelnõu edasisel parandamisel. 1935. aastal avaldati tsiviilseadustiku eelnõust uus variant (Tsiivilseadustiku 1935), millega kaasnes ka komisjoni esimehe Jüri Uluotsa seletuskiri (Uluots 1936). Kirjanduses on seda eelnõud nimetatud „kompromissiks eelmodernse traditsiooni ja modernse vabaduse vahel“ (Kiirend-Pruuli 2018: 216). Naiste, ka Vera Poska-Grünthali tehtud ettepanekuid oli natuke arvestatud, aga paljudel juhtudel – nt ühiselt otsustatavate asjade puhul arvamuste lahkuminekul – pidi ikkagi olema määrav mehe seisukoht – oli komisjoni vastutulek kriitikutele pigem vähene või pelgalt näiline (Kiirend-Pruuli 2018: 216–220). Ka selle eelnõuvariandi avaldamise järel pidasid naised, sh Vera Poska-Grünthal, ettekandeid, avaldasid arvamusi ja saatsid need kohtuministeeriumisse. 1940. aastal parlamendis arutatud eelnõus oli taas mõningaid edasiminekuks (Kiirend-Pruuli 2018: 220–222). Ometi ei jõudnud tsiviilseadustiku ametlik eelnõu abikaasade võrdõiguslikkuse, lahutusvabaduse ja vallaslapse olukorra parandamise määrani, mis oli ette nähtud kolme naise 1934. aasta eelnõus. Pole kahtlust, et nemad ei pidanud seda pelgalt soovikoguks, vaid olid vormistanud võimaliku tulevase seadusena, hoides sätete numeratsiooni sünkroonis ka tsiviilseadustiku eelnõuga.

Vera Poska-Grünthali kui naisõiguslase ja naisliikumise uurija mahukaim avaldatud kirjatöö oli 1936. aastal ilmunud populaarteaduslik monograafia „Naine ja naisliikumine. Peajooni naisliikumise ajaloost ja probleemistikust“. Sellest on pikemalt juttu Anu Kannikese artiklis, samuti samateemalisest kaastööst Eesti Entsüklopeediale ja osalemisest Minni Kurs-Oleski 60. sünnipäeva pühendusteose väljaandmises.⁵² Seepärast jääb see osa Poska-Grünthali loomingust siin vaatluse alt välja. Küll aga oleme jõudnud oma ülevaatega sinna maale, kus Vera Poska-Grünthal sidus end taas ülikooli ja akadeemilise maailmaga. Ta on oma mälestusteraamatus kirjeldanud mitmeid

⁵² Peale pühendusteose koostamise löi Vera Poska-Grünthal selles kaasa ka lühikese artikliga Kurs-Oleski eestvedamisel toimunud sotsiaaltöö põhimõtte kohta. Iseene ja ka teiste Kurs-Oleski tegevusele pühendatud artiklid avaldas Poska-Grünthal uuesti oma mälestuste lisana (Poska-Grünthal 1975: 161–176; oma artikkel 175–176).

Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu 10 a. juubeli puhul

1926. aastal asutati Tartus Eesti Naisliõpilaste Seltsi viilistlaste algatusel Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu, veidi hiljem asutati ka Tallinnas E. A. N. Ühingu osakond. Praegu on koondunud ühingu ümber ülikooli lõpetanud naised pea igast linnast, esitades on kõik teaduskonnad ja pea kõik naisliõpilaste organisatsioonid. Selles mitmekesises peitub ühingu omapärased ja elulisus.

On teada, et alles Eesti iseseisvuse tulekul avanesid naistele soodsad võimalused ülikoolihariduse saamiseks. Viimaste statistiliste andmete põhjal on praegu Eestis akadeemilise haridusega naisi 1500 ümber. Oma erialal töötamisel tuli naistel võidelda mitmesuguste raskustega, samuti osutus vähete väljavadelega teaduslikul tööpöölil edasitõttamine.

Võib väita, et akadeemilise haridusega naiste olukord töövõimaluste suhtes kujunes umbes samasuguseks kui lga haritud eestlase olukord paarikümne aasta eest — sakslased takistasid eestlaste kutsetegevust vaba kutselise alal — nagu advokatuuris ja arstiteaduse alal, samal ajal oli riigi, omavalitsuste ja kohtu tegevus venelaste poolt okupeeritud. E. A. N. Ühingu seadis endale ülesandeks kaasa aidata oma liikmetele nende kutsetegevuses ja teadusliku töö tegemises. Nende ülesannete kõrval kerkis rida teisi mitmesugustel aladel.

Tähtsamaks aktsiooniks peaks nimetama süstemaatilist ja järjekindlat tööd perekonna-õiguse reformide alal. Alates 1928. a., millal asutati ühingu juures naisjuristide toimekond, on perekonna-õiguse ühingu päevakorral. See töö on tunnustust leidnud ja

1929. a. saadik on võimaldatud E. A. N. Ühingu esindust Kohministeeriumi perekonna-õiguse komisjonis.

Ühenduses tööga perekonna-õiguse reformi ajal on ühingu kirjastusel ilmunud 1930. a. Olinde Ilus'a ja V. Poska-Grünthal'i toimetusel „Soome ja Rootsi abieluseadused“ eesti keeles. 1935. a. on ühingu poolt auhinnatud „Perekonnaseaduse eelno“, mis samal aastal esitatud Kohministeeriumile ühes põhjendustega.

Ühingu juurde on asutatud 1935. a. ka naisarstide toimekond, on kavatsusel ellu kutsuda ka teistel kutsealadel töötavate akadeemiliste naiste toimekondi.

Töökavas seisab praegu päevakorras naiste üidhariduse ja kutsehariduse küsimus, mis kerkis ühenduses koolireformiga.

Üldiselt peab tähendama, et teoreetiliste arutluste kõrval on ühingu tegevuses suurt osa etendanud praktiliste ülesannete lahendamine.

Nii on ühingu algatusel Tartus asutatud naisliõpilaste organisatsioonide ja naisorganisatsioonide ühine lugemislaud, mis asub praegu Üliõpilasmajas ja pandud alus käsitöökogule naisliikumise alalt.

1935. a. korraldati ühingu algatusel Tallinnas ja Tartus näitus „Raamat ja naine“, mis andis läbilõike naise tegevusest vaimsel alal Eestis.

Ühingu on jõudu mõõda kirjastanud oma liikmete töid, nagu, Olga Madissoni raamatu: „Lapse tervishoid“, ja oma auliikme Marie Underi luuletuste-kogu venekeelses tõlkes.

Kümme aastat on lähike aeg organisatsiooni elus, siiski on

tunne, et tegevuse suund ühingu suuna õige ja võib loota, et aegamööda kujuneb E. A. N. Ühingu kõikide eesti akadeemiliste naiste keskkondideks, sest just praegusel ajal on see solidaarsus suure tähtsusega: nii mõnelgi maal võib just nüüd tähele panna vastutõttamist naise vaimsele arenemisele, nagu näiteks Saksamaal, kus naisliõpilaste arv on piiratud 10%-ga kogu üliõpilaskonna arvust, või Itaalias, kus ka ülikooli haridusega naised on keelatud mõne aine õpetamine, nagu ajalugu, sest naised ei tee seda küllalt sõjakas vaimus.

E. A. N. Ühingu on asutamises saadik Rahvusühenduse Akad. Naiste Liidu liige, koostöö liiduga on kogu aeg olnud pidev ja huvitav.

Ühingu sünnipäeva puhul jääb ainult soovida, et see sõpruse- ja ühistumise-vaim, mis on seni olnud ühingu tõe aluseks, aitaks kaasa ka tulevikus ta ülesannete täitmisel.

V. P.-G.

Foto 1. Vera Poska-Grünthali artikkel EANÜ 10. juubeliks – Üliõpilasleht 1936, nr 11.

Photo 1. Vera Poska-Grünthal's Article for the 10th Anniversary of EANÜ in Üliõpilasleht ("Student Newspaper") 1936, no. 11.

oma saavutusi „ühiskonnatöös“ 1930. aastatel – maalt pärit tütarlastele internaadi organiseerimine Tartus, osalemine Eesti Noorsoo Kasvatusseltsi kooli lastevanemate komitees, Tartu Emadekaitse Ühingu rajamine ja selle hoogtöökampaaniate korraldamine, Soroptimistide tegevus, Tartu naisorganisatsioonide ühise lugemislaua sisseseadmine –, kuid „peategevuseks kujunes siiski töö ülikoolis, kus alustasin ettevalmistusi magistrikraadi omandamiseks juura alal“ (Poska-Grünthal 1975: 111–120; tsitaat lk 120).

Noortekaitseõigus – kraaditööde fookus

Mõni aasta pärast Tartusse naasmist esitas Vera Poska-Grünthal 19. jaanuaril 1932 ülikooli õigusteaduskonnale palve võtta ta „diploomitud edasisõppijaks“. Õigusteaduskond rahuldab taotluse ja 25. jaanuarist 1932 oligi ta sellel positsioonil, erialaks administratiivõigus,⁵³ tänapäevase nimetusega haldusõigus. Oma mälestustes ütles Poska-Grünthal, et valis oma peaaineks noortekaitse probleemi (Poska-Grünthal 1975: 120). Tagantjärele – kui töö oli juba valmis – võis see nii paista. Tema esialgne töökava käis kogu haldusõiguse kohta, kus kitsalt erialase osa moodustas „IV Peatükk: Riigi ja omavalitsuse tegevus ja ülesanded sotsiaal alal“.⁵⁴ Ka semestri või aasta kaupa esitatud aruanded annavad kõigepealt tunnistust põhjalikumast tegelemisest haldusõiguse alustega üldiselt, samuti valitsusvõimu organisatsiooniga;⁵⁵ sügissemestril 1932 lisandusid politseiõigus ning riigi ja omavalitsuste tegevus ja ülesanded sotsiaalvaldkonnas.⁵⁶ Järgmisel aastal olid õpingute keskmis endiselt haldusõiguse üldküsimused, kuid erilist rõhku on pandud ka sotsiaalpoliitikale ning üksikutele tööõiguse probleemidele.⁵⁷ Aruanne 1934/35. õppeaasta kohta näitab veelgi põhjalikumat süvenemist ühelt poolt tööõigusesse, teisalt sotsiaalpoliitikasse ja sotsiaalhoolekandesse, nende kõrval endiselt ka üldisesse

⁵³ RA, EAA.2100.2.863, l 1, 2, 8.

⁵⁴ Samas, l 3–7, sotsiaalõigusest 5–7.

⁵⁵ Samas, l 11.

⁵⁶ Samas, l 14.

⁵⁷ Samas, l 18.

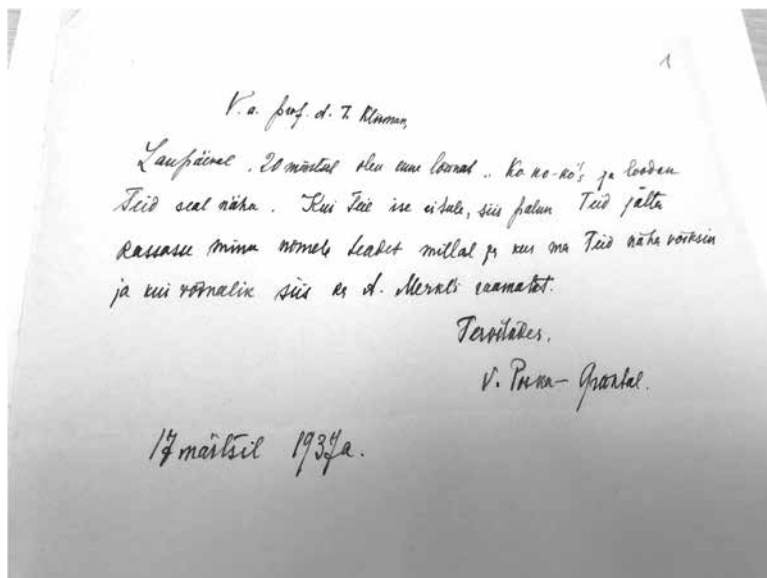

Foto 2. Vera Poska-Grünthali kiri A.-T. Kliimannile 1937. aastal (TÜ raamatukogu, käsikirjade osakond F 89, s.45).

Photo 2. Vera Poska-Grünthal's Letter to A.-T. Kliimann in 1937.

haldusõiguslikku kirjandusse.⁵⁸ Kui Poska-Grünthal taotles oma edasiõppijaaja järjekordset pikendamist 1936. aasta jaanuaris, lisas Kliimann tema avaldusele, et täiendavat uurimisaega on vaja põhjalikumaks süvenemiseks nii Eesti kui ka teiste riikide sotsiaalkindlustus- ja sotsiaalhoolekandeõigusesse.⁵⁹ Selle aasta kevadsemestril tegeles Poska-Grünthal põhjalikumalt naiste töö kaitse problemaatikaga nii ajaloolises kui ka võrdlevas perspektiivis.⁶⁰ 1936. aasta teise poole kohta käivas aruandes on aga tõepoolest noortekaitse selgesti välja toodud, kusjuures esindatud on mõlemad suunad, millega Poska-Grünthal õigusteadlasena jätkas.⁶¹ Esiteks on juttu noorte-

⁵⁸ Samas, l 22.

⁵⁹ Samas, l 25.

⁶⁰ Samas, l 30.

⁶¹ Samas, l 32.

kaitsest töösuhetes – sellest saigi tema magistritöö teema. Teise olulise valdkonnana noortekaitse võttis Poska-Grünthal käsile noortekohtud ja noorte erikohtlemise kriminaalprotsessis – sellest kirjutas ta hiljem doktoritöö.

Kuna Vera Poska-Grünthali eriala oli haldusõigus, sai tema juhendajaks Artur-Tõeleid Kliimann, kes võttis haldusõiguse õppetooli üle, kui professor Csekey oli naasnud oma kodumaale Ungarisse. Võib-olla Kliimann isegi kutsus Poska-Grünthali ülikooli. Igatahes väitis Vera, et Kliimanni „juhatuse all oli hea töötada. Olime ühevanused, seetõttu oli kontakt palju kergem saavutada kui teiste auväärsesse ikka jõudnud professoritega“ (Poska-Grünthal 1975: 120). Kuna Poska-Grünthal kuulus oma haldusõigusega avaliku õiguse tsükklisse, siis tuli tal teha magistrieksamid kõigis selle valdkonna ainetes ja üldise õigusteoreetilise ainena ka õiguse üldõpetuses. Tema enda koostatud eksamikavad kinnitas vastava valdkonna professor, suulised eksamid tuli sooritada komisjoni ees. Mälestustes on Poska-Grünthal kirjeldanud, kuidas ta kolis eksamite ajaks kodunt välja, et saaks õppimiseks vajalikku rahu (Poska-Grünthal 1975: 123). Ta väitis ka, et eksamite periood kestis terve kuu, kuid see pole õige – eksamid jagunesid palju pikema aja peale. Õiguse üldõpetuse eksamikava kinnitas Uluots ja tema oli ka 29. mail 1936 kell 10 hommikul õigusteaduskonna dekanadis toimunud eksami komisjoni esimees; komisjoni liikmetest olid kohal Kliimann ja riigiõiguse professor Nikolai Maim.⁶² See oli ainus eksam, kus Poska-Grünthal sai kahe küsimuse – seaduste seletamine; õigussuhte tekkimine, muutumine ja lõppemine – vastuste eest *non sufficient* ehk mitterahuldava hinde. Küsimusi oli kokku neli, ülejäänute vastused hinnati rahuldavaks. Järgmine eksam haldusõiguses toimus alles 15. veebruaril 1938, seegi dekanadis, aga kell viis õhtul. Komisjoni juhtis Kliimann, Maim küll puudus, aga peale Uluotsa oli kohal ka rahvusvahelise õiguse professor Ants Piip.⁶³ Oma valdkonna eksamil oli Poska-Grünthal edukam: kahe rahuldava kõrvale tuli kaks korda ka *bene sufficit* ja samaks kujunes üldhinne. Riigiõiguse

⁶² RA, EAA.2100.1.11859, l 74; õiguse üldõpetuse eksamikava masinkirjas on samas, l 67–71, sama käsikirjas l 72–73p.

⁶³ Samas, l 85; eksamikava käsikirjas l 76–84.

eksamikava tuli tal pärast esimest katset küll täiendada, aga ka siin jõudis asi eksamini: 28. mail 1938 kell 12 juba tuttavaks saanud dekanadis. Maimi juhitud komisjonis olid kohal ka Piip ja Kliimann.⁶⁴ Maimile südamelähedase küsimuse eest subjektiivsete avalike õiguste kohta sai eksaminand oma esimese *maxima sufficit*, aga üldhinne oli ka nüüd *bene sufficit*. Viimaseks jäänud eksam professor Piibu juhtimisel rahvusvahelises õiguses toimus laupäeval, 5. novembril 1938 kell seitse öhtul, kõik neli professorit olid kohal ja tulemus oli rahuldav.⁶⁵ Kuna esimese eksami üldtulemus oli jäetud kõigepealt lahtiseks kuni järgnevate selgumiseni, siis pandi ka selle eest tagantjärele välja *sufficit*. Eriti pikk vahe esimese ja teise eksami vahel – 1936. aasta maist kuni 1938. aasta veebruarini – tekkis Vera tervisehäda-dest, mis ei lasknud eksamiteks valmistuda.

Ehkki tollane magistrikraad oli teaduskraad, ei toimunud tööde kaitsmist. Keegi professoritest retsenseeris tööd ja teaduskonna nõukogu otsustas ilma dissertandi juuresolekuta, kas kraad anda või mitte. Vera Poska-Grünthali tööd retsenseeris Kliimann, kes osutas dissertandi ettevõtmise keerukusele: nii tööõigus, sotsiaalhooldusõigus kui ka noortekaitse olid alles uued õigusvaldkonnad. Ta pidas autori käsitlust väga õnnestunuks teoreetilises osas, kus see järgis Kliimanni enda teaduslikke seisukohti, ja mõneti ebaõnnestunumaks õigusdogmaatilises osas, kus Poska-Grünthal oli kaldunud kõrvale Kliimanni eeskujust ja järginud hoopis Saksa õigusteadlase Erwin Jacobi tööõiguslikke vaateid.⁶⁶ See kriitika ütleb küll rohkem Kliimanni isiku kui Poska-Grünthali töö taseme kohta. Kokkuvõttes pidas aga Kliimannigi tööd õnnestunuks ja magistrikraadi vääriliseks. Õigusteaduskonna kogu oli retsensendiga sama meelt ja 28. aprillil 1939 anti Vera Poska-Grünthalile magistrikraad.⁶⁷

Teaduskraad oli eeldus akadeemilises maailmas õppijate poolelt õpetajate poolele astumiseks ja kui Poska-Grünthal oli 15. detsembril 1939 teaduskonna kogu ees pidanud prooviloengu „Noortekaitse

⁶⁴ Samas, l 94; eksamikava käsikirjas l 87–93.

⁶⁵ Samas, l 106; eksamikava masinkirjas l 100–105, käsikirjas 97–99p.

⁶⁶ A.-T. Kliimann. Retsensioon Veera Poska-Grüntali magistr töö kohta, 22.4.1939. – RA, EAA.2100.1.11859, l 107–110, siin eelkõige l 110.

⁶⁷ Samas, l 114.

sotsiaalhooldusõiguses“, anti talle kohe 1940. aasta kevadsemestriks õppeülesanne lugeda kohustusliku eksamiainena haldusõiguse erikursust „Sotsiaalhooldusõigus“ 2 tundi nädalas tasuga 475 krooni.⁶⁸ Isa Verotškast, oma „poisi“ Timmi „väikesest tüdrukust“⁶⁹ Vera Poska-Grünthalist oli saanud esimene naisõppejõud Tartu ülikooli õigus-teaduskonna pikas ajaloos. Ka õppetöös ei jäänud ta pelgalt teoreetiliseks. Peale loengute sotsiaalhooldusõiguse üldosa kohta korraldas ta praktilisi töid noortekaitsest, viies tudengid muu hulgas õppekäikudele rasketikasvatatavate ja vaimupuudega laste koolidesse, aga ka Tartu tööstus- ja majandusõpilaste kooli.⁷⁰

Magistritöö valmimise ja õppeülesande vahele jäid mõned kuud aega, millest osa sai Vera Poska-Grünthal veeta välismaal ning asuda alust panema oma doktoritööle. Ta väitis ka oma mälestustes, et asus doktorieksamiteks valmistuma kohe „peale magistrikraadi omandamist, mis sündis, nagu mäletan, 1936. aastal“ (Poska-Grünthal 1975: 122). Aastaarvuga on jälle eksitud ja ilmselt on läinud segamini ka eksamid – tegelikult magistrieksamitena toimunud on Vera aastaid hiljem pidanud doktorieksamiteks.⁷¹ Kliimanni ja Kadari esildise kohaselt 1941. aasta jaanuarist olevat Poska-Grünthal olnud 1939. aasta kevadel kolm kuud Pariisis Sorbonne'i ülikoolis, uurides peamiselt noortekohtute, noortekaristusõiguse ja noortele kurjategijatele mõeldud kasvatusasutuste küsimusi.⁷² Vera Poska-Grünthali enda esitatud eluloos on selle kohta veel öeldud, et ta oli seal Prantsuse Teadusliku Instituudi⁷³ stipendiaadina ning lisaks Prantsusmaale ka

⁶⁸ RA, EAA.2100.2.863, l 34, 35.

⁶⁹ Timotheus Grünthal saatis naisele 1944. aasta 24. septembril Stockholmi-lähedast Fagersjö laagrist hõbepulmapäevaks kirja, milles nimetas naist „väike tüdruk“, „mu väike kallis tüdruk“ ja iseennast „Sinu poiss“ (Poska-Grünthal 1985: 31–34).

⁷⁰ V. Poska-Grünthal. Aruanne õppeülesande täitmise asjas, 24.5.1940. – RA, EAA.2100.2.863, l 38. Vera Poska-Grünthali õppejõukarjääri algusest ja positsoonist kolleegide seas vt ka Ristikivi 2018: 145–146.

⁷¹ Sama viga on korratud kirjanduses (Ristikivi 2018: 148).

⁷² RA, EAA.2100.2.863, l 41.

⁷³ Tartu Ülikooli juures tegutsenud Prantsuse Teadusliku Instituudiga oli hea prantsuse keele oskusega daam ennegi tihedalt seotud. Tema prantsuskeelne artikkel naiste õigusliku olukorra reformiplaanidest Eestis ilmus instituudi aastaraamatus ja seal on autori kohta öeldud, et tegemist on instituudi sotsiaaltea-duste sektiooni „presidendiga“ (Poska-Grünthal 1936b).

Belgias.⁷⁴ Mälestustes kirjeldas Poska-Grünthal oma tööd Pariisi neljas raamatukogus. Seevastu praktilise noortetööga olevat ta tutvunud Belgias, sest ka tema prantsuse sõbrad olla leidnud, „et belglased on osanud paremini rakendada Prantsusmaal tekkinud uusi ideid noorte ja lastekaitse alal kui prantslased ise“ (Poska-Grünthal 1975: 125–126). Samas on päris põhjalikult kirjeldatud muljeid Belgia noorteaustus- test. Õppereis olevat lõppenud Poolas, kus Vera veetnud kolm päeva ja saanud lisaks mitmele sotsiaalasutusele külastada ka noortekohtu istungit (Poska-Grünthal 1975: 127). Võimalik, et siingi on mõned sünd- mused tagantjärele segamini läinud. Juba Vera Poska-Grünthali 1936. aasta stipendiaadiaruandes on öeldud, et tal oli selleks ajaks olnud võimalik käia noortekohtu istungitel Poolas ja Austrias.⁷⁵ Samas ei maininud Poska-Grünthal noortekohut oma ajaleheartiklis, kus andis ülevaate Rahvusvahelise Akadeemiliste Naiste Liidu 7. kong- ressiist Krakovis. Ta on seal nimelt üles lugenud päris palju asutusi, kuhu jõudis: „/.../ viibisin laste suvekoloonias, tutvunesin lastekodu- dega, mis Poolamaal hästi arenenud, külastasin ajalehepoisteklubi ja kutsevalikubürood“ (Poska-Grünthal 1936a). Nii või teisiti oli noorte- kaitse ja eraldi kohtute süsteem noortekriminaalõiguse rakendami- seks köitnud tema meeli pikemat aega. Mälestusteraamatu järgi olla ta juba 1928. aastal Pariisi sotsiaaltöö konverentsil osalenud koosolekul, kus arutati noortekohtute küsimust (Poska-Grünthal 1975: 91). Enne õppejõutöö algust jõudis Vera Poska-Grünthal käia Rootsis konve- rentsil, taas akadeemiliste naiste ühingu kaudu ja uuesti kasutas ta juhust, et külastada ka sotsiaalasutusi, eriti laste ja noortega tegele- vaid (Poska-Grünthal 1975: 128–129). Seekord ei sattunud ta aga noor- tekohtutesse ega saanud veel võimalust uurida üksikasjalikumalt Rootsi noortekaristusõigust. Pärast sõda, kui pere oli emigreerunud Rootsi, avanes tal ka selleks võimalus.

Väikese kõrvalehüppena olgu märgitud, et karistusõigus oli Vera Poska-Grünthali publikatsioonides juba varemgi oma koha leidnud, ehkki vaid ajaleheartikli tasemel. Tema esimene teadaolev (ühis)publi- katsioon oligi õiguspoliitiline artikkel karistusõiguse vallast ja nimelt

⁷⁴ V. Poska-Grünthal. Elulugu, 11.1.1941. – RA, EAA.2100.2.863, l 43.

⁷⁵ RA, EAA.2100.2.863, l 32.

protest surmanuhtluse vastu. Kolm noort, kuid kanget naisjuristi – peale W. Poska-Grünthali veel M. Kurfeldt ja M. Schliefsstein, tollal kõik kolm „wann. adw. abi“ seisuses – avaldasid 1928. aastal ajalehes Vaba Maa artikli „Südametunnistuse protest“, millel oli veel paar alapealkirja: „Viimase aja hüüdsõnaks on „Maha sõda!“, „Lõpp seadustatud tapmisele“ ja „Kas surmanuhtlus?“ (Kurfeldt jt 1928).“ Artikkel ilmus ajal, mil riigikogus oli arutamisel Eesti oma kriminaalseadustiku eelnõu. See pidi asendama seni kehtinud karistusseadustikud Vene impeeriumi õiguspärandist.⁷⁶ Eelnõu nägi ette surmanuhtluse kui karistuse kahekümne erineva süüteo koosseisu eest. Noored naisjuristid taunisid niisugust tagasilangemist endisest Vene õigusest isegi rägemasse karistuspoliitikasse ja nõudsid, et võetaks eeskujuga uuematest karistusseadustike eelnõudest Taanis, Soomes, Lätis, Šveitsis, mis ei näinud enam ette surmanuhtlust, ja riikidest, kus surmanuhtlus oli juba kaotatud: Austria, Norra, Holland ja osad Ameerika Ühendriikide osariikidest. Järgmisel aastal riigikogus vastu võetud kriminaalseadustikus⁷⁷ jäi surmanuhtlus karistusena siiski alles, naiskurjategijate ja raukade puhul pidi see aga automaatselt asenduma vabadusekaotusega. Kolm advokaadiabi olid nimelt sedagi kriitiseerinud, et eelnõu nägi ette surmanuhtluse ka naistele, olles niimoodi veelgi arhailisem kui näiteks Vene uue nuhtlusseadustiku eelnõu 1903. aastast, mis nägi surmanuhtluse ette vaid meessoost poliitilistele kurjategijatele.

Ehkki karistusõiguse professor Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1939/40. õppeaastal oli hoopis Kadari, olevat Poska-Grünthali doktoritöö teema karistusõiguslikust noortekaitsest taas kokku lepitud Kliimanniga. Peale välismaa kogemuste analüüsimise noortekohtutega pidi dissertant vaagima sedagi, millised väljavaated oleksid Eestis noorte õigusrikkujate eriliseks kohtlemiseks, võrreldes täiskasvanud kurjategijate üle kohtupidamise ja nende karistamisega. Nüüdki ei piirdunud Vera Poska-Grünthal üksnes teoreetilise analüüsiga, vaid

⁷⁶ Nn üldkaristusõiguse paljususe kohta, mille Eesti Vabariik võttis üle Vene impeeriumi aja õigusest, vt lähemalt Sedman 2012a. Lisaks tuli veel sõjakaristusõigus, mida teatud juhtudel rakendati ka tsiviilisikute toime pandud tegude puhul, nt eriolukorra piirkondades ka rahu ajal. Selle kohta vt Sedman 2012b.

⁷⁷ Riigi Teataja 1929, 56, 396.

külastas ise alaealiste kurjategijate kolooniat Harkus ja Koluvere lossis asunud „kurikalduvustega laste kasvatusmaja“. Eriti Koluvere olevat jätnud talle täiesti masendava mulje ja kinnitanud veendumust, et selles valdkonnas on reformid hädavajalikud (Poska-Grünthal 1975: 123–124).

Vera Poska-Grünthali esimene õppejõusemester oli jõudnud vaevalt lõpule, kui Eesti riiki tabas häving. Grünthalite pere oli 1940. aasta suvesündmuste ajal oma iga-aastaselt suvepuhkusel Muhus. Oma mälestustes väitis Poska-Grünthal, et ülikooli sovetiseerimise tagajärjel olevat ta kaotanud võimaluse loenguid pidada ning asunud hoopis doktoritöö materjali korrastamisele ja läbitöötamisele (Poska-Grünthal 1975: 135). Arhiivitoimikus on siiski kindlad tõendid sellest, kuidas tal oli võimalik ülikooli prorektoriks saanud Kliimanni ja õigusteaduskonna dekaani Kadari toetusel õppejõuna jätkata ka esimesel sovetiaastal. Tollane Tartu linna täitevkomitee haridusosakonna juhataja Helene Mugasto-Johani kirjutab Kliimanni „suulise palve peale anda informatsiooni V. Poska-Grünthali kohta“ omalt poolt positiivse iseloomustuse ja kinnitab, et teda võib igati soovitada ülikooli õigusteaduskonna õppejõuks. Ehkki Poska-Grünthal olnud „liige peaaegu kõikides seltskondlikes organisatsioonides“, ei olevat nende hulka kuulunud Kaitseliit ega Isamaaliit ja nii pidi ta uuele võimule siiski sobima. Pealegi polevat ta kunagi avaldanud mõtteid töölisliikumise vastu.⁷⁸ Tõsi see ju oli – Vera Poska-Grünthal oli kirjutanud hoopis tööliste ja üldse sotsiaalsest kaitsest. Selles kontekstis väärib ehk märkimist, et mõlemad naised tundsid teineteist juba aastaid mitmest naisorganisatsioonist ja olid üht-teist ka üheskoos korraldanud.

Poska-Grünthali töökoormusest ja õpetatud ainetest 1940. aasta sügis- ja 1941. aasta kevadsemestril on juba kirjutatud (Ristikivi 2018: 146–148). 1941. aasta suvel, mil Saksa okupatsioon lõpetas sovetivõimu, olid Grünthalid taas Muhu saarel. Et sinna üldse pääseda, oli nüüd vaja eraldi luba ja selleks omakorda ülikoolipoolset komandeeringut. Vaatamata oma endisele positsioonile Eesti Vabariigi Riigikohtu tsiviilosakonna esimehena sai ka Timotheus 1941. aasta algusest ülikoolis

⁷⁸ H. Mugasto-Johani sms. A. Kliimannile, 11.1.1941. – RA, EAA.2100.2.863, l 45.

jätkata tsiviilprotsessi õppejõuna. Semestri lõpus kirjutas ta rektorile avalduse selle kohta, kuidas tal on kombeks suviti Muhu saarel teadustööd teha ja et tal on selleks otstarbeks sinna koondatud kirjan-
dust ning olevatki taas aeg suunduda saarele teaduslikku komandee-
ringusse. Täpselt samasuguse sisuga ja samuti Timotheus Grünthali
käekirjaga kirjutatud avaldus on Vera Poska-Grünthali toimikus, seal
küll viimatinimetatu allkirjaga. Ülikool lähetaski mõlemad 15. juunist
15. augustini Muhu saarele teaduslikku komandee-
ringusse.⁷⁹ Nii olid
nad järjekordse võimuvahetuse ajal taas eemal ja võib-olla päästis
eemalolek nad ka 1941. aasta suurest küüditamisest.

Alles Saksa okupatsiooni alguses alates 1942. aasta sügissemest-
rist, kui ülikool esialgu üldse veel tööd ei alustanud ja õigusteadus-
kond sai seda teha veelgi hiljem, saabus Vera Poska-Grünthali jaoks
ilmselt see loengutevaba aeg, mil ta sai doktoritöö materjalid uuesti
käsile võtta. 1942. aasta 23. märtsist on pärit üks omapärane doku-
ment, ülikooli sekretäri Hans Kauri allkirjaga kirjake pr V. Poska-
Grünthalile rektori korraldusega koostada kokkuvõtlik esitis noorte
kuritegevusest ja järelevalvetusest Eestis („Jugendkriminalität und
Verwahrlosigkeit in Estland“) „iseiseisvusaja viimase perioodi kohta,
ja võimalikult nädala jooksul“.⁸⁰ Rektorigil oli tollal tõepoolest kombeks
anda kas omal algatusel või Saksa okupatsioonivõimude soovil uuri-
misülesandeid ka nn mittetöötavate teaduskondade õppejõududele
(Luts-Sootak 2023: 126–128). Mujal teaduskonna materjalides ei ole
aga selle uurimuse kohta mingeid andmeid ja kindel pole seegi, et
ülesanne üldse Poska-Grünthalini jõudis.

Oma mälestustes väitis Poska-Grünthal, et sai doktoritöö valmis
aastal 1943 (Poska-Grünthal 1975: 135). Ülikooli raamatukogus säili-
tatav käsikiri on dateeritud aastaga 1942 (Poska-Grünthal 1942).
Eestimaa õiguse ajaloo õppetooli juures alustanud, aga tollal haldus-
õiguse assistendi kohale üle viidud Adolf Perandi arvamus Poska-
Grünthali tööst on pärit 15. aprillist 1942.⁸¹ Seega peaks töö valmimi-
saasta olema siiski 1942.

⁷⁹ RA, EAA.2100.2.161, l 67, 68; RA, EAA.2100.2.863, l 52, 53.

⁸⁰ RA, EAA.2100.2.863, l 57.

⁸¹ RA, EAA.2100.1.11859, l 114–116.

Selleks ajaks, kui Vera Poska-Grünthal lõpetas oma doktoritöö käsi- kirja, oli tema vaimne eeskuju ja õpetaja Kliimann 1941. aasta juunis tapetud, rahvusvahelise õiguse professor Piip oli vahistanud paar nädalat varem ja 1942. aastal ta juba suri Gulagis. Kunagistest eksamineerijatest, kes oleks pidanud nüüd ka väitekirja hindama, olevat Uluots enamasti viibinud Tallinnas, „töötades oma kodumaa kasuks selles suunas, et sakslastelt välja tingida seaduslikku alust eestlaste õiguste kindlustamiseks omal maal, mida saksa okupatsioon ähvardas täielikult ära pühkida“. Nii jäänudki üle vaid Maim, kellele sai esitada töö läbivaatamiseks. Maim olevat tööd kui sellist kiitnud ja pidanud õigeks ka töö põhilähtekohta, „et noort seaduse vastu eksijat tuleb teisiti kohelda kui täiskasvanud kurjategijat“. Samas leidnud professor, et esitatud kujul tööd siiski kaitsmisele ei saa lasta ja see tuleks ringi teha (Poska-Grünthal 1975: 135). Merike Ristikivi järgi olevat Maimi kahtluste põhjus olnud asjaolus, et Vera Poska-Grünthal kritiseeris oma töös diktatuuririikide seadusandlust ja õigusemõistmist (Ristikivi 2018: 148). Töö läbilugemine seda väidet küll ei kinnita. Tegemist oli kaunis laiaulatuslikult teostatud võrdlusega ja diktatuuririikidele ei ole seal eraldi tähelepanu pööratud. Ka Poska-Grünthali mälestustes ei mainita mingit kriitikat, küll aga vahepeal muutunud olusid töös käsitletud riikides: „Prof. N. Maim arvas, et need minu seisukohad [noorte erikohtlemise vajalikkusest karistusõiguses] käivad risti vastu kõigile nendele õigusemõistetele, mis valitsesid tookord diktatuurimaadel, seega ka Saksamaal, kus dekreedioiguse asemel valitses ühe isiku omavoli, samuti kui N. Liidus“. Seepärast tulevat töö aktuaalses olukorras ümber teha, „mille kohta ta ise arvas, et ma kunagi ei nõustu. Tal oli õigus, seda ei võinud ma teha.“ (Poska-Grünthal 1975: 135).

Selline mõttevahetus võis aset leida 1943. aasta lõpupoole. Natsionaalsotsialistlik noortekohtuseadus anti välja 6. novembril 1943. Selle seadusega kaotati suur hulk erikohtlemismeetmeid, mis olid Saksa noortekaristusõigusesse jõudnud 1923. aasta noortekohtuseadusega – just sellega rajatud süsteemist oli juttu Poska-Grüntali käsikirjas. Natsiaja seadusega laiendati üldkaristusõiguse rakendamisala taas ka noortele kurjategijatele, „kui seda nõuab terve rahvatundmus teo toimepanija eriti põlastusväärse meelestatuse või teo raskuse tõttu“

(Reichsjugendgerichtsgesetz 1943, § 20 lg 1). Muu hulgas võimaldas uus seadus noorukeid surmaga mõista. „Karistuseelse kasvatusmeetmena“ nähti laialdaselt ette arest. On selge, et Poska-Grünthali käsitus, mis oli kantud mitte eufemistlikust, vaid tõelisest kohtlemis- ja kasvatusideoloogiast, neile uutele tendentsidele ei vastanud. Eks võis karta sedagi, et erinevalt magistritöödest oleks Saksa okupatsiooniasutused doktoritöö ja sellega kaasnenud avaliku kaitsmise suhtes olnud palju tähelepanelikumad ja nõudlikumad. Magistrikraade anti Tartu ülikooli õigusteaduskonnas Saksa okupatsiooni ajal päris suurel hulgal (Luts-Sootak 2023: 118–125).

Asjaolul, et Vera Poska-Grünthali doktoritöö jäi kaitsmata, võib aga olla ka proosalisem põhjus: nimelt Perandi kriitika. Ta ei öelnud küll oma arvustuses otse välja, et töö ei vasta doktoritöö nõuetele, kuid kogu retsensioon on kaunis negatiivne. Töö kandvat „refereerivat ilmet“; teiste autorite seisukohti olevat esitatud ilma autori hinnanguteta neile; töös olevat iseenesest vastuolulisi seisukohti ja süsteemivigu; kasutatud terminoloogia olevat vankuv ja tekst „keeleliselt silumata“.⁸² Kas Poska-Grünthal ise ka oma noorema kolleegi⁸³ arvamust näha sai, pole võimalik kindlaks teha. Mälestustes ta seda ei maini. Niisamuti on raske välja selgitada, mis pani Perandit kirjutama nii negatiivset arvustust. Võib-olla kartus konkurentsi pärast. Oli ta ju ise hiljuti just haldusõiguse assistendiks saanud, sest see instituut oli päris tühjaks jäänud – sakslased olid 1941. aastal hukanud ka Kliimanni assistendid Väino Langi ja Aleksander Looringu. Ehk ei tahtnud nüüd ise haldusõiguses karjääri tegev Perandi enda kõrvale teist (peaaegu) sama valdkonna esindajat. Pealegi oli selge, et ka Poska-Grünthal oli Kliimanni koolist. Samas ei oleks Perandi pidanud kartma, et Poska-Grünthal oma sotsiaalhooldusõigusega võiks tema positsiooni ohustada. Õigusteaduskonnas pidi Saksa okupatsioonivõimude korraldusel kehtima nn sõjaeriõppekava, kus olid selgesti üles loetud lubatud ja keelatud ained. Haldusõigust lubati õpetada,

⁸² A. Perandi Tartu Ülikooli rektorile, 25.4.1942. – RA, EAA.2100.1.11859, l 114–116.

⁸³ Perandi oli sündinud 1903, s.t Vera Poskast üle viie aasta hiljem. Ta alustas oma ülikooliõpinguid õigusteaduskonnas samuti 1922. aastal, aga lõpetas alles 1929. Pärast seda oli ta teaduslik karjäär siiski palju kiirem: magistrikraad aastast 1937 ja 1939 juba ka doktorikraad.

sotsiaalõigust seevastu mitte. Tegelikult ei peetud keeldudest küll mitme aine puhul rangelt kinni (Luts-Sootak 2023: 105–107).

Pole välistatud, et Poska-Grünthal siiski parandas oma tööd Perandi kriitiliste märkuste peale ja tegi 1943. aastaks tööpoolest uue variandi. Kui see nii oligi, siis ei jõudnud ta seda nähtavasti enam esitada, sest ülikooli materjalides ei ole parandatud käsikirjast mingit märki säilinud.

Kui palju ka ei oleks veel selgitamata küsimusi seoses Vera Poska-Grünthali doktoritööga, üks on selge: see jäi tal kaitsmata ja Tartu Ülikoolil esimene naisdoktor õigusteaduse alal veel kauaks ajaks saamata.

Kirjanduses on käibele läinud veel üks Poska-Grünthali teadustegevust Saksa okupatsiooni ajal puudutav väide, mis tuleb allikate pinnalt paraku ümber lükata. Ristikivi kirjutab: „Et doktoritöö lubatakse kaitsmisele, oleks ta [st Poska-Grünthal] pidanud oma seisukohti muutma ja väitekirja ümber töötama, millest ta siiski loobus. Sellest hoolimata jätkas ta oma uurimistööd ja lõpetas 1943. aastal peaaegu 200-leheküljelise analüüsi pealkirjaga „Noorsookaitse Saksa ja Eesti õiguse põhjal““ (Ristikivi 2018: 148). Kataloogis ESTER on ekslikult omistatud Vera Poska-Grünthalile teine eksemplar õigusteaduskonna üliõpilase Otu Ibiuse auhinnatööst. Miks olekski pidanud tudengitele mõeldud auhinnatööde konkursil osalema üks magistrakraadiga õppejõud, kes on just saanud valmis doktoriväitekirja mustandi? Seda mahukat kirjutist ei maini Vera Poska-Grünthal oma mälestustes poole sõnagi. Töö tekst näitab ka tema enda varasemate kirjutiste kasutamist niisugusel moel, nagu autor ise tavaliselt ei tee. Kataloog ESTER näitab aga veel teistki tööd sama pealkirjaga, mille autorina on ära toodud Ibius. Kui auhinnatööde puhul võis muidu juhtudagi, et samal teemal esitati mitu tööd, siis praegusel juhul näitab kahe käsikirja võrdlus, et tegemist on ühe ja sama tööga. Ühe käsikirja juurde kuulub ümbrik, mis avati 1. detsembril ülikooli aastapäevaaktusel aulas auhindade väljakuulutamisel ja seepeale kirjutati töö tiitellehele ka autori nimi. Teine on sama töö masinakirja teine eksemplar, kus autori nime pole.

Olenemata sellest, et Vera Poska-Grünthal ei ole kirjutanud seda mahukat auhinnatööd ja ka tema doktoritöö jäigi vaid esitamata mustandiks, on ta ikkagi väärt esiletõstmist ja mäletamist esimese

õigusteadusliku magistrikraadi saanud naisena Tartu ülikoolis ning ülikooli õigusteaduskonna esimese naisõppejõuna. Rääkimata kogu tema muust tööst, mis ta tegi advokaadina ja naisorganisatsioonides ning ka abikaasa ja emana – mitte ainult siin vaadeldud perioodil, vaid veel pikkade aastate jooksul eksiilis.⁸⁴

Kokkuvõte

Kuigi Vera Poska-Grünthali (1898–1986) teaduslik pärand ei ole väga mahukas, on selles kõik mingis mõttes teedrajav. Olla üldse esimene teaduskraadini (*magister juris*) ja õppejõuametini jõudnud naine Tartu ülikooli õigusteaduskonna 1632. aastal alanud ajaloo on kahtlemata suur saavutus.

Poska-Grünthali esimene põhjalikum uurimus õigusteaduskonnast I järgu diplomi saamiseks ja ka 1939. aastal kaitstud magistritöö olid tööõigusest. Need tegid tast ühe esimestest tööõigusteadlastest Eestis tema magistritöö juhendaja ja retsensendi Artur-Tõeleid Kliimanni (1899–1941) kõrval. Just magistritöö on väärtuslik ka selles mõttes, et võtab hästi kokku Eesti Vabariigis toimunud arengud tööõiguses.

Abielu- ja perekonnaõigus oli teine oluline valdkond, millega Poska-Grünthal naisõiguslase ja aktivistina aastaid tegeles ja kus ta end teostas nii juriidilises praktikas kui ka ühiskondlikus elus. Lisaks perekonnaõiguslikele publikatsioonidele õigusteaduslikes, üldharivates ja naisajakirjadest osales Poska-Grünthal kohtuministeerumi juures tegutsenud tsiviilseadustiku väljatöötamise komisjonis. Ta koostas üheskoos veel kahe noore naisjuristiga – Olinde Ilusa (1900–1988) ja Vilma Andersoniga (1898–1965) – 1934. aastal täiesti iseseisva, sisult vägagi modernse perekonnaseaduse eelnõu. Paraku ei saanud sellest kehtivat seadust, aga vastu jäi võtmata ka märgatavalt konservatiivsem tsiviilseadustik, sest Nõukogude okupatsioon katkestas Eesti Vabariigi iseseisva eksistentsi. Perekonnaõiguse reformidiskussioonid sõdadevahelisel ajal olid siiski märkimisväärselt intensiivsed ja Vera

⁸⁴ Vera Poska-Grünthali eksiiliaegse tegevuse kohta vt Tiina Ann Kirsi kirjutist siinses aastaraamatus.

Poska-Grünthali rolli nendes on raske ülehinnata. Oma abikaasa õiguspoliitilisi püüdlusi selles valdkonnas toetas tõhusalt ka riigikohtunik ja ülikooli õppejõud Timotheus Grünthal (1893–1955), avaldades olulisi kirjutisi ja osaledes juriidilises arvamuskujundamises.

Poska-Grünthali teaduslike kraaditööde põhitähelepanu oli noortekaitseal. 1939. aastal magistrakraadi toonud töö oli noortekaitsest tööõiguses. Teaduskraadi omandamise järel pidas ta *venia legendi* loengu noortekaitsest sotsiaalõiguses ja sai seejärel hakata õpetama kohustuslikku eksamiainet sotsiaalhooldusõigus. Ta sai jätkata õigusteaduskonna õppejõuna ka esimesel nõukogude aastal 1940–1941, ent mitte enam Saksa okupatsiooni ajal. Küll aga valmis tal 1942. aastal doktoritöö käsikiri. Töö oli noortekaitsest karistusõiguses ja kriminaalprotsessis, eelkõige erilisest noortekohtute süsteemist, mis oli mitmes Euroopa riigis juba kasutusele võetud. Nagu oma teistegi teadusvaldkondade puhul, oli siingi Poska-Grünthali tähelepanu all mitte ainult noortekaitseõiguse teoreetiline pool, vaid ka selle teostamine juriidilises ja sotsiaalpraktikas.

Lisaks stipendiaadina Prantsusmaal ja Belgias veedetud uurimise ja õppereisile sai Poska-Grünthal Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu liikmena osa võtta mitmest rahvusvahelisest konverentsist, kus ta muu hulgas kogus infot ka oma teadustöös oluliste teemade kohta. Ühiskondlikult aktiivne oli ta ka pärast emigreerumist Teise maailmasõja lõpus, kuid teadustööd ta enam ette ei võtnud.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv (RA)

EAA.2100.1.11859: Poska-Grünthal, Vera (matrikli nr 2984).

EAA.2100.2.161: Grünthal, Timotheus.

EAA.2100.2.863: Poska, Vera.

EAA.2100.10.5: Õigusteaduskonna nõukogu koosolekute protokollid, 1922–1924.

EAA.2100.10.6: Õigusteaduskonna nõukogu koosolekute protokollid, 1925–1926.

- EAA.3713.1.53: Väljalõiked ajalehtedest ja üleskutsed naiste kutsehari-
dusliku ja ühingu tegevuse, tsiviilseadustiku väljatöötamisel nais-
tele osavõtu võimaldamise ning muis asjus, 31.03.1928–19.09.1935.
- EAA.3713.1.65: Toimik ühingu juriidilise toimkonna töö asjus,
18.04.1929–1930.
- ERA.76.2.299: Tsiviilseaduste reformeerimise küsimuse selgitamiseks
Kohtuministeeriumi poolt kokkukutsutud nõupidamise steno-
gramm, 09.10.1927.
- ERA.76.2.336: Kirjavahetus Eesti Naisorganisatsioonide Liidu ja Eesti
Akadeemiliste Naiste Ühingu Tallinna osakonnaga nende esin-
dajate osavõtmise küsimuses tsiviilseadustiku ümbertöötamise ja
kriminaalkohtupidamise seaduse eelnõu väljatöötamise komisjoni
istungitest, 19.04.1929–18.10.1929.
- ERA.4408.1.177: Jüri Uluotsale kui tsiviilkomisjoni liikmele tutv-
miseks saadetud tsiviilõiguse kavad, koosolekute protokollid jm,
12.11.1923–09.06.1934.

Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raama- tute osakond (KHO)

- Muda, M. 1994a.** Rahvusvahelise tööorganisatsiooni konventsioonide
ratifitseerimisest Eestis. [Diplomitöö, Tartu Ülikool, õigusteadus-
kond; juhendaja Orgo, I.-M.] Tartu.
- Poska-Grünthal, V. 1925.** [Вера Поска-Грюнталь] Ответственность
предпринимателей при несчастных случаях с рабочими.
Tartu (masinkirjas käsikiri).
- Poska-Grünthal jt 1934** = F 55, nim 2, s 619: Seletus perekonna õiguse
eelnõu kohta, mis esitatud Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingule 1.
oktoobril 1934 V. Poska-Grünthal'i, Olinde Ilus'i ja V. Anderson'i
poolt.
- Poska-Grünthal, V. 1939.** Tööõiguslik noortekaitse. [Magistritöö]
Tartu (masinkirjas käsikiri).
- Poska-Grünthal, V. 1942.** Kriminaalõiguslik noortekaitse. [Dokto-
ritöö] Tartu (masinkirjas käsikiri).

Kirjandus

- Alaveer, A. 2021.** Riigikohtu praktika vallaslaste ülalpidamiskohustuse asjades aastatel 1920–1930. Magistritöö, Tartu Ülikool, õigusteaduskond; juhendajad Siimets-Gross, H., Kiirend-Pruuli, K. Tartu (<https://dspace.ut.ee/items/ad4fce8d-ibd4-4a9f-9716-ff19a8f74443>; 15.10.2024).
- Anepaio, T. 2002.** Varaühisus – kas nõukogulik igand? – *Juridica*, 3, 193–201.
- Aron, E. 1930.** Abikaasade õiguslike vahekordade korraldamisest. – *Naiste Hää*, 9, 121–126; 10, 140–146.
- Eesti Akadeemiliste 2001.** = Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing 1926–1940. Tartu.
- Eesti naisorganisatsioonide pöördumine 1927.** Eesti naisorganisatsioonide ühine kiri kohtuministeriumile. – *Naiste Hää*, 2, 30.
- Erne, J. (koost) 2008.** Eesti õigusteadlaste päevad 1922–1940. Protokollid. Tallinn.
- Grünthal, T. 1930.** Väljaspool abielu sündinud laste olukorra reformi vajadusest. – IX Õigusteadlaste Päeva protokollid. Tartu, 50–62.
- Grünthal, T. 1932.** Märkmeid eesti perekonnaseaduse eelnõu kohta. Abikaasade isiklikud ja varanduslikud vahekorrad. – *Õigus*, 4, 145–168.
- Ilus, O. 1932.** Abikaasade õiguslikud vahekorrad: Rootsi abieluseadus 11. juunist 1920. – *Naiste Hää*, 6, 70–72 ja 7, 84–85.
- Jaks, G. 2023.** Individuaalsed töösuhted ja nende õiguslik reguleerimine Eesti Vabariigis 1918–1940. Magistritöö, Tartu Ülikool, õigusteaduskond; juhendaja Tavits, G. Tartu (<https://dspace.ut.ee/items/486d2854-62df-444c-860c-0626e6dc702f>; 7.11.2024).
- Jansen, H. 1931a.** Naised, näidake oma kindlat tahet! Õiglasema perekonnaseaduse nimel. – *Naiste Hää*, 1, 1–3.
- Jansen, H. 1931b.** Rahvas on hääletanud. Mis saab edasi? – *Naiste Hää*, 6, 81–82.
- Johannes, L. 2022.** Abielu lahutamise alused Eesti Vabariigis 1918–1940 uuenduslike ja alalhoidlike hoiakute pingeväljas. Magistritöö, Tartu Ülikool, õigusteaduskond; juhendajad Siimets-Gross, H., Kiirend-Pruuli, K. Tartu (<https://dspace.ut.ee/items/e114b846-a16a-411b-9ed6-959ce6853908>; 29.10.2024).

- Johannes, L. 2023.** Kas kiriklikust ilmalikuks või siiski päriselt mitte? Abielu lahutamise võimalused Eesti Vabariigis 1918–1940. – *Juridica*, 1, 78–89.
- Kaber, H. 1930/31.** Muljeid tsiviilseadustiku ümbertöötamise komisjoni koosolekuilt. – *Naiste Hää*, 1930, 12, 191; 1931, 1, 13–14.
- Kiirend-Pruuli, K. 2018.** Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2017*, 205–231.
- Kiirend-Pruuli, K./Luts-Sootak, M./Siimets-Gross, H./Bender, R. 2021.** Die Mesalliance des liberalen Eherechts mit dem konservativen Familienrecht im Estlands Recht der Zwischenkriegszeit. – Löhnig, M. (Hrsg.). *Kulturkampf um die Ehe. Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*. Tübingen, 307–370.
- Kliimann, A.-T. 1930.** Käitis ja ettevõte: tööõigusteaduslik käsitelu. – *Õigus*, 8, 337–264.
- Kurfeldt, M./Poska-Grünthal, W./Schliefstein, M. 1928.** Südame-tunnistuse protest. Viimase aja hüüdsõnaks on: „Maha sõda! Kas surmanuhtlus? – *Vaba Maa*, 1.11.1928, 2.
- Kurfeldt, M. 1931.** Otsuste täitmisest alimentide nõudmistel. – *Naiste Hää*, 1, 4–9.
- Luts-Sootak, M./Siimets-Gross, H./Kiirend-Pruuli, K. 2018.** Estlands Zivilrechtskodifikation – ein fast geborenes Kind des Konservatismus. – Löhnig, M./Wagner, S. (Hrsg.). „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? *Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit*. Tübingen, 273–316.
- Luts-Sootak, M., Siimets-Gross, H. (2020).** „Inimväärilise ülespidamise kindlustamine“ Eesti Vabariigi 1920. aasta põhiseaduse järgi. – *Juridica*, 6, 439–450.
- Luts-Sootak, M. 2023.** Tartu Ülikooli õigusteaduskond Saksa okupatsiooni ajal 1941–1944. – *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2021*. Tartu, 88–154.
- Lüüs, A. 1927.** Vallasemade ja nende õiguste kaitseks. – *Õigus*, 2, 41–45.
- Muda, M. 1994b.** Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioonide ratifitseerimisest Eestis. – *Juridica*, 7, 160.
- Mäelo, H. 1957.** Eesti naine läbi aegade. Stockholm [2. trükk, Tallinn 1999].

- Oma õiguste eest 1932** = Oma õiguste eest 1932. Nõupidamine uue perekonnaseaduse eelnõu asjus. Protestihäälte kogumise aktsiooni esimesi nähtavaid tulemusi. – Naiste Hää, 9, 91–93.
- Peep, V. 2005.** Eesti sotsiaalpoliitilise õigusloome arengujooned 1. omariiklusajal. Tallinn.
- Poska-Grünthal, V. 1929.** [Arvustus:] Fragistas, Char. N. Die Vaterschaftsklage der unehelichen Kinder nach dem griechischen Gesetz vom 13. nov. 1927. – Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (1929) H. 2/3. – Õigus, 8, 262–264.
- Poska-Grünthal, V. 1936a.** Naisharidus ja kutsetegevus. Rahvusvahelise akadeemiliste naiste liidu 7. kongress Krakovis. – Vaba Maa 28.9.1936, 4.
- Poska-Grünthal, V. 1936b.** La réforme de droit familial en Estonie. – Annuaire 1935. Institut Scientifique Francais de Tartu. Tartu, 90–97.
- Poska-Grünthal, V. 1969.** Jaan Poska tütar jutustab. Toronto.
- Poska-Grünthal, V. 1975.** See oli Eestis. Stockholm.
- Poska-Grünthal, V. 1985.** Elu jätkub võõrsil. Toronto.
- Ristikivi, M. 2020.** Vera Poska-Grünthali akadeemiline karjäär Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas. – Tartu Ülikooli Ajaloo Küsimusi, 48, 134–151.
- Sedman, M. 2012a.** Karistusseaduste paljusus: Eesti Vabariigi ajalooline kogemus aastatel 1918–1940. – Juridica, 3, 176–184.
- Sedman, M. 2012b.** Military Penal Law – not only for Military Personnel: Developments in Estonian Penal Law after the First World War. – Luts-Sootak, M. jt (Eds.). Unity and Plurality of Law in the Legal History of the Baltic Sea Area (= Rechtshistorische Reihe, Bd. 428). Frankfurt am Main jt, 253–273.
- Siimets-Gross, H. 2023.** Professor István (Stephan von) Csekey, tema artikkel Eesti Vabariigi alguskümnendi põhikorrast ja selle vastuvõtt Eesti juristide seas. – Riigiõiguse aastaraamat, 4, 225–237.
- Tojak, L. 2013.** Eesti tööõigusteaduse kujunemine ja tööõiguse õpetamine Eesti Vabariigis 1918–1940. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, õigusteaduskond; juhendaja Tavits, G. Tartu (<https://dspace.ut.ee/items/62ed810f-7d62-4d77-ae8a-a3450816c643>; 7.11.2024).
- Tsviil seadustik 1925.** = Tsviil seadustik. Pärimisõigus. [Tallinn].

- Tsiviil seadustik 1926.** = Tsiviil seadustik. Üldosa ja Perekonnaõigus. [Tallinn].
- Tsiviilseadustiku 1935.** Tsiviilseadustiku 1935. a. eelnõu. [Tallinn].
- Tähendusrikas päev 1931-** = Täendusrikas päev eesti naiste elus.
– Naiste Häääl, 7/8, 98–100.
- Uluots, J. 1936.** Seletuskiri tsiviilseadustiku 1935. a. eelnõu nelja esimese raamatu juurde. Tartu.
- Vahre, L. 2005.** Eesti advokatuuri ajalugu 1919–1994. Tallinn.
- Vallikivi, H. 2022.** Riigikohtunike ametisse nimetamise reeglid ja praktika 1919–1940. – Riigiõiguse aastaraamat, 3, 92–131.
- IV Eesti Üleriiklik 1930.** = IV Eesti Üleriiklik Naiskongress 31. okt., 1. ja 2. nov. 1930 Tallinnas. Kava. – Naiste Häääl, 10, 138–139.

Õigusaktid

- Ajutised administratiivseadused, 19.11.1918. Seadus 1. Ülemineku aja kohta. – RT 1918, 1.
- Asutava kogu poolt 9. juunil 1920 a. vastuvõetud seisuste kaotamise seadus. – RT 1920, 129–130, 254.
- Riigikogu poolt 27. oktoobril 1922 a. vastuvõetud Abielu seadus. – RT 1922, 138, 88.
- Riigikogu poolt 12. novembril 1925 a. vastu võetud Perekonnaseisu seadus. – RT 1925, 191–192, 110.
- Riigikogu poolt 26. märtsil 1929. a. vastuvõetud Kriminaalseadustik. – RT 1929, 56, 396.
- Reichsjugendgerichtsgesetz, 6.11.1943. – Reichsgesetzblatt 1943, lk 639–650 (https://www.dvjj.de/wp-content/uploads/2019/10/reichsjugendgerichtsgesetz_1943.pdf; 30.10.2024).

VERA POSKA-GRÜNTHAL AS A LEGAL SCHOLAR AND SHAPER OF LEGAL POLICY

Summary

Vera Poska-Grünthal (1898–1986) was the first woman in the Faculty of Law at the University of Tartu, attaining a scientific degree (*magister juris*) and becoming a university lecturer. Her first comprehensive study for her diploma in law, and her master's thesis, defended in 1939, were on labour law. This made her one of Estonia's first labour law scholars, alongside her supervisor and reviewer Artur-Tõeileid Kliimann (1899–1941).

Matrimonial and family law was another important field of law for Poska-Grünthal as a feminist lawyer. She was active as an academic writer, as a practicing lawyer and as an important person in social and legal life. Poska-Grünthal's publications on family law were published in different legal, general, and women's journals. She also participated in the committee for the elaboration of the Civil Code at the Ministry of Justice. Together with two other young female lawyers – Olinde Ilus (1900–1988) and Vilma Anderson (1898–1965) – she drafted a completely independent, modern draft of the Family Law Act in 1934, although unfortunately it did not become valid law. A considerably more conservative official draft of the Civil Code was also not adopted because the Soviet occupation interrupted the independent existence of the Republic of Estonia. However, discussions on family law reform in the inter-war period were intense, and Poska-Grünthal's role in them is hard to overestimate. Her legal and political endeavours in this area were also effectively supported by her husband, the Supreme Court judge and university lecturer Timotheus Grünthal (1893–1955), who published important articles and participated in legal discussions.

Poska-Grünthal's scientific theses focused on youth protection. Her Master's thesis, defended in 1939, was on youth protection in labour law. After obtaining her Master's she gave a *venia legendi* lecture on youth protection in social law. She was then allowed to start

teaching the compulsory examination subject of social care law. She was also permitted to continue as a lecturer at the Faculty of Law in the first Soviet year 1940–1941, but not during the German occupation 1941–1944. In 1942, however, she completed her doctoral thesis. The thesis was about youth protection in criminal law and criminal procedure, particularly about the special system of youth courts already in existence in several European countries. As usual in her research fields generally, Poska-Grünthal was concerned not only with the theoretical side of youth protection law, but also with its implementation in legal and social practice. She collected international materials and experiences not only thanks to a research and study trip to France and Belgium as a fellow (1939), but also through travel to several international conferences as a member of the Academic Women's Association.

She remained socially active after emigrating to Sweden at the end of the Second World War, although she no longer pursued scholarly research.